

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ  
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

магістра

на тему: **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ  
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ  
КАЗКИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132-з  
спеціальності 013 «Початкова освіта»  
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»  
В. П. Галузіна

Керівник: завідувач кафедри дошкільної та  
початкової освіти, доктор педагогічних наук,  
доцент \_\_\_\_\_ Л. О. Сущенко

Рецензент: професор кафедри дошкільної та  
початкової освіти, д. пед. н., професор  
\_\_\_\_\_ М. Д. Дяченко

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Факультет** соціальної педагогіки та психології  
**Кафедра** дошкільної та початкової освіти  
**Рівень вищої освіти** магістерський  
**Спеціальність 013** «Початкова освіта»  
**Освітньо-професійна програма** «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ  
Завідувач кафедри \_\_\_\_\_

« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

**ЗАВДАННЯ  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Галузіній Валентині Петрівні

- 1. Тема роботи:** «Педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки»  
керівник роботи Сущенко Лариса Олександрівна., завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, доктор педагогічних наук, доцент  
затверджена наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 р. № 1505-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** \_\_\_\_\_
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** проаналізувати стан проблеми естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку в психолого-педагогічній науці та практиці; з'ясувати сутність естетичного виховання як структурного компоненту освітнього процесу; проаналізувати можливості української народної казки як засобу естетичного виховання молодших школярів; визначити рівень естетичної вихованості молодших школярів; обґрунтувати педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки та провести кількісний і якісний аналіз їх застосування.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** таблиця «Вікові особливості молодшого шкільного віку», 14 рисунків та 8 таблиць з результатами дослідження.

## 6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сущенко Л. О.	30.05.23 р.	30.05.23 р.
Розділ 1	Сущенко Л. О.	20.06.23 р.	20.06.23 р.
Розділ 2	Сущенко Л. О.	24.07.23 р.	24.07.23 р.
Висновки	Сущенко Л. О.	12.08.23 р.	12.08.23 р.
Додатки	Сущенко Л. О.	27.08.23 р.	27.08.23 р.

7. Дата видачі завдання: \_\_\_\_\_

## КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	вересень-травень	виконано
2	Написання вступу	червень	виконано
3	Написання першого розділу	червень-липень	виконано
4	Написання другого розділу	липень-серпень	виконано
5	Написання висновків	серпень	виконано
6	Оформлення додатків	вересень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент \_\_\_\_\_  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи \_\_\_\_\_  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

## Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер \_\_\_\_\_  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 86 с., 14 рисунків, 9 таблиць, 71 джерело, 5 додатків.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування й експериментальна апробація педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

Об'єкт дослідження: організація естетичного виховання молодших школярів в умовах закладу середньої освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки в процесі освітньої діяльності.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел; спостереження, анкетування, бесіда, вивчення педагогічної документації.

Теоретичне значення результатів дослідження: обґрунтовано педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки; визначено аспекти української народної казки, які найбільше привертають увагу молодших школярів, та елементи, що сприяють формуванню їх естетичних смаків і переживань.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні методики діагностики рівнів сформованості естетичної вихованості дітей молодшого шкільного віку; методичного забезпечення естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки, а саме програми позаурочної виховної роботи з молодшими школярами.

Галузь використання: заклади освіти.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА

## SUMMARY

### **Galuzina V. Pedagogical conditions of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales**

The qualification work consists of an introduction, 2 chapters, conclusions, a list of used sources (72 items), 5 appendices on 18 pages.

The study revealed the problem of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales.

The purpose of the study: theoretical substantiation and experimental testing of the pedagogical conditions of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales.

Objectives of the study:

1) to analyze the development of the problem of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales in psychological and pedagogical science and practice;

2) determine the state of aesthetic development of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales;

3) to scientifically substantiate the pedagogical conditions for the development of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales;

4) to develop practical recommendations for the use of Ukrainian folk tales for the aesthetic education of younger schoolchildren.

The object of research of the qualification work is the organization of aesthetic education of younger schoolchildren in the conditions of a secondary education institution.

The subject of the study: pedagogical conditions of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales in the process of educational activity.

Part 1 “Theoretical principles of aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales” examines the essence of aesthetic education as a

structural component of the educational process; the peculiarities of aesthetic education of children in primary school age are studied; the possibilities of using the Ukrainian folk tale as a means of aesthetic education of younger schoolchildren are determined.

Part 2 “Research-experimental work on the aesthetic education of younger schoolchildren by means of Ukrainian folk tales” presents the results of the ascertaining, formative and control stages of the pedagogical experiment; the pedagogical conditions of using the Ukrainian folk tale as a means of aesthetic education of younger schoolchildren are defined.

The obtained results can be used by teachers in order to increase the effectiveness of educational work with younger schoolchildren.

**Keywords:** aesthetic education, junior high school student, pedagogical conditions, primary education, Ukrainian folk tale.

## ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.....	10
1.1. Сутність естетичного виховання як структурного компоненту освітнього процесу.....	10
1.2. Особливості естетичного виховання молодших школярів.....	15
1.3. Використання української народної казки як засобу естетичного виховання молодших школярів.....	23
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.....	35
2.1. Визначення рівнів сформованості естетичного розвитку молодших школярів.....	35
2.2. Обґрунтування педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.....	55
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.....	68
2.4. Практичні рекомендації щодо використання української народної казки для естетичного виховання молодших школярів.....	74
Висновки.....	76
Список використаних джерел.....	80
ДОДАТКИ.....	87

## ВСТУП

Сучасне суспільство висуває певні вимоги до людини нового покоління, невід'ємною складовою яких є наявність естетичного смаку, естетичного сприйняття світу, обізнаності в мистецтві та літературі, тобто наявності світогляду, який не буде обмежуватися окремою сферою, а буде охоплювати всі сторони життя. У зв'язку з цим, естетичне виховання є важливим структурним компонентом освітнього процесу, спрямованим на розвиток естетичних почуттів, художньо-естетичного смаку та творчих здібностей учнів. Воно має на меті формування в школярів ціннісного ставлення до краси. «Краса, – писав В. Сухомлинський, – могутній засіб виховання чутливості душі. Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі – вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [45, с. 45].

Враховуючи важливість естетичного виховання, воно повинно бути інтегрованим у всі аспекти навчання, сприяючи цілісному розвитку особистості учнів. У освітньому процесі естетичне виховання може відбуватися через проведення спеціальних уроків з мистецтва, організацію художніх конкурсів, виставок, театралізованих заходів, музичних концертів та інших заходів, спрямованих на розвиток творчих здібностей та активного сприйняття мистецтва. Для естетичного виховання школярів ефективним і корисним засобом можуть, на нашу думку, виступати й української народної казки, оскільки естетичні цінності в українській народній казці є невід'ємною складовою її культурної спадщини та художнього доробку.

Теоретико-методологічні засади естетичного виховання досліджувалися



в роботах О. Дубасенюк, М. Колеснікова, С. Литвиненко, О. Некрилової, Т. Раструби та інших.

Теоретико-прикладні аспекти естетичного виховання у дітей шкільного віку розкрито в напрацюваннях О. Аліксійчук, І. Бабаніки, А. Гордійчук, І. Гриценко, І. Зязюна, Н. Стасюк, тощо.

Висвітленню проблеми використання української народної казки як засобу виховання школярів присвятили свої праці багато дослідників (С. Литвиненко, О. Музичук, С. Русова, О. Сухомлинський, Л. Фесюкова та інші). Проте, темі використання української народної казки у процесі естетичного виховання присвячено лише одиничні праці (Н. Басюк, М. Гагарін, С. Дубяга, Т. Іванцова). Але навіть така незначна кількість праць свідчить про те, що українська народна казка має велике значення для естетичного виховання, адже вона є важливим чинником формування художнього смаку і емоційно-естетичних вражень у дітей.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування й експериментальна апробація педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати розробленість проблеми естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки у психолого-педагогічній науці та практиці.

2. Визначити стан естетичного розвитку молодших школярів засобами української народної казки.

3. Науково обґрунтувати педагогічні умови розвитку естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

4. Розробити практичні рекомендації щодо використання української народної казки для естетичного виховання молодших школярів.

Об'єкт дослідження: організація естетичного виховання молодших школярів в умовах закладу середньої освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови естетичного виховання

молодших школярів засобами української народної казки в процесі освітньої діяльності.

Методи дослідження:

1) теоретичні: аналіз психологічної й педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до естетичного виховання молодших школярів, теоретичного обґрунтування педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки;

2) емпіричні: діагностичні (анкетування батьків та вихователів, бесіди з дітьми, педагогічні спостереження, вивчення педагогічної документації) для визначення рівнів сформованості у молодших школярів естетичного розвитку, доведення доцільності розроблених педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

Теоретичне значення результатів дослідження: обґрунтовано педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки; визначено аспекти української народної казки, які найбільше привертають увагу молодших школярів, та елементи, що сприяють формуванню їх естетичних смаків і переживань.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні методики діагностики рівнів сформованості естетичної вихованості дітей молодшого шкільного віку; методичного забезпечення естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки, а саме програми позаурочної виховної роботи з молодшими школярами.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями з метою підвищення ефективності виховної роботи з молодшими школярами.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

#### **1.1. Сутність естетичного виховання як структурного компоненту освітнього процесу**

Проблема всебічного гармонійного розвитку учнівської молоді останнім часом досить актуальна у зв'язку із змінами, що відбуваються в соціально-економічній, політичній та культурній сферах України. У її вирішенні суттєве місце належить питанням, пов'язаним із залученням підростаючого покоління до естетичного досвіду людства, освоєння й використання естетичних цінностей, активної художньо-творчої діяльності. Саме тому важливого значення набуває процес естетичного виховання дітей і молоді [68].

Перші ідеї про сутність та зміст естетичного виховання, про його цілі та завдання безперервно змінювалися з часів Конфуція, Аристотеля, Платона дотепер. Зміни у поглядах старого та нового часу пов'язані з безперервним розвитком суспільства, а разом з ним та естетичною складовою виховання. Проте сьогодні естетичне виховання визначається як якісна зміна міри естетичного виховання особистості, яка може бути як у певної особистості, так і в групі осіб [27].

Е. Белкіна зазначає, що: «... естетичні почуття відіграють велику роль в житті. Вміння бачити, розуміти і створювати прекрасне робить духовне життя багатим, цікавим, дає йому можливість відчувати найбільшу духовну насолоду. Від того, як учень відчуває, переживає прекрасне і неестетичне, піднесене і низьке – в більшості залежить його поведінка в суспільстві. Це означає, що потрібно, щоб дитина мала дійсно прекрасні естетичні ідеали» [8, с. 38]. У свою чергу, Л. Волинець вказує, що «... особливе значення для формування естетичного відношення до дійсності має естетичний ідеал, як ціль чи приклад, що збільшує

потяг до краси. Немалим відображенням естетичних позицій, її поглядів, ідеалів, являється естетичний смак, вміння розрізнити прекрасне від некрасивого, справжню красу від оманливої» [13, с. 17].

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» [42] зазначається, що естетичне виховання дитини, яка здатна сприймати, розуміти та використовувати художньо-естетичні цінності в житті та мистецтві, повинно цілеспрямовано, послідовно й ефективно здійснюватися в системі освіти. У зв'язку з цим, в даний час проблема естетичного виховання є одним з основних завдань, які стоять перед навчальними закладами (насамперед, перед загальноосвітніми установами). Саме школа спрямовує свої зусилля на те, щоб забезпечити належним чином процес естетичного виховання учнівської молоді, створити педагогічні умови, які б сприяли підвищенню рівня її естетичної вихованості. При цьому якісним показником естетичного виховання виступає естетична вихованість особистості, яка визначається як єдність естетичних почуттів та уявлень про прекрасне і потворне, естетичних знань, ціннісно-художніх орієнтацій та проявів їх в естетичній діяльності та в поведінці [5].

Естетичне виховання особистості здійснюється в процесі формування спроможності до сприймання, розуміння та оцінювання краси в навколишньому світі, довкіллі та мистецтві. Серед елементів естетичного виховання виокремлюється художня освіта, яка є процесом оволодіння молодшими школярами певними знаннями, вміннями в галузі образотворчого мистецтва. Суть художньої освіти передбачається в ознайомленні з творами образотворчого мистецтва, історичними аспектами виникнення та становлення різних видів образотворчого мистецтва, сприяє кращому сприйманню та розумінню мистецтва. Ще однією складовою естетичного виховання є художнє виховання, яке є процесом формування художніх уявлень, поглядів, смаків, які надають можливість оцінювати та усвідомлювати образотворче мистецтво [34].

Метою естетичного виховання є гармонійна особистість, яка

розкривається в повноті індивідуальних рис. Відповідне відношення до дійсності та власне до себе притаманне особистості, коли в неї розвивається чутливість, що є рисою естетичного виховання та самовиховання особистості [22].

Проблема естетичного виховання особистості постійно вдосконалюється, оскільки саме в життєдіяльності повинен покращуватися особистісний внутрішній світ. При цьому психічними проявами естетичного виховання є розвиток, творчість, пошук, любов. Усі ці форми індивідуальних станів зводяться до єдиної, спільної домінанти – духовності [34].

Серед складових естетичного виховання виокремлюються:

1. Літературна спадщина. Вивчення класичної та народної літератури (казок, віршів, оповідань) допомагає розвивати естетичний смак у дітей, адже через літературні твори діти вперше зустрічаються з красою слова, образів та мовної мелодії.

2. Мистецтво. Заняття музикою, малюванням, танцями, театром та іншими мистецькими напрямками розвивають творчий підхід та допомагають дітям розуміти й висловлювати красу через мистецтво.

3. Природа та оточуючий світ. Спостереження за природою, ландшафтами, рослинами та тваринами розвивають у дітей здатність сприймати природну красу. Досвід спілкування з природою, в свою чергу, сприяє розкриттю творчого потенціалу та розвитку естетичних переживань у дітей.

4. Архітектура та дизайн. Вивчення різноманітних стилів архітектури та дизайну допомагає розвивати сприйняття простору, форм, кольорів та ліній, що є важливим для естетичного розвитку.

5. Мовні засоби та ритміка. Розуміння мови, її звукового оформлення, ритму та інтонації допомагає дітям сприймати мовну красу та розвивати комунікативні здібності.

6. Сприйняття та аналіз мистецьких творів. Розгляд мистецьких творів, обговорення їх значення та смислу розвиває вміння аналізувати та розуміти красу мистецтва.

7. Культурна спадщина. Вивчення національної та світової культурної спадщини, традицій, обрядів, народних звичаїв розширює світогляд та допомагає відчувати й цінувати культурну різноманітність.

8. Виховання естетичних цінностей. Формування етичних принципів, таких як повага до краси, доброта, чесність, милосердя, сприяє становленню естетичних цінностей у дітей [5; 16; 30; 33].

Усі ці складові сприяють розвитку естетичного смаку, творчого мислення та збагачують духовний світ дитини. Естетичне виховання допомагає розуміти красу навколишнього світу, а також розвивати емоційний інтелект та соціокультурну компетентність.

Естетичне виховання може відбуватися у процесі навчання та в позакласній діяльності. В освітньому процесі естетичне виховання здійснюється в аспекті опанування навчальних художньо-естетичних дисциплін, але особливого значення надається урокам образотворчого мистецтва. Під час вивчення образотворчого мистецтва учні ознайомлюються з творами образотворчого мистецтва, здобувають знання з різних видів і жанрів образотворчого мистецтва, оволодівають практичними вміннями та навичками в образотворчій діяльності, долучаються до самостійної творчої діяльності. У позакласній діяльності естетичне виховання спрямовується на формування естетичних інтересів, поглядів, смаків, розвиток образотворчих мистецьких нахилів, творчих здібностей та організацію дозвілля школярів [55].

Одним з засобів естетичного виховання є праця, оскільки докорінні основи виробничої діяльності та праця в цілому спрямовані на виявлення та розвиток творчо-естетичних задатків особистості, нерозривно пов'язані з первинними трудовими навичками, інакше кажучи, з творчим потенціалом особистості. Засобом естетичного виховання також є акцентування уваги на поведінці та побуті. Естетика поведінки виявляється у людських відносинах (побутових, особистих, суспільних) і закріплюється у вчинках та діях. Естетика поведінки має історичний характер, тобто ті норми, які сприймалися як обов'язковий атрибут естетичної поведінки у минулому, можуть

не сприйматися такими у новій соціальній реальності. Естетика побуту обумовлює правильну організацію предметного середовища, яка співвідносна з уявленнями особистості про міру, гармонію, вона виявляється в оформленні житла, в одязі, у зовнішньому вигляді в цілому [10; 24].

Серед засобів естетичного виховання виокремлюються естетична освіта, естетичне та художнє навчання. Результатом сукупності доцільного поєднання ефективних засобів і методів естетичного виховання є підвищення естетичної культури особистості [20; 69].

Звичайно, необхідним є естетичне наповнення освітнього процесу. Здійснення естетичного підходу до організації та проведення уроків і позанавчальних занять базуються на різноманітності навчальних дій і естетичного впливу на учнів. В. Шпак відзначає: «естетичний розвиток проникає в усі сфери дитячого життя, він забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів» [71, с. 36].

Естетичне виховання як виховання засобами образотворчого мистецтва та засобами навколишньої дійсності повинно стати важливою складовою виховного процесу.

В основі естетичного виховання серед складових елементів системи знаходиться особистість, тому що мета та завдання, методи естетичного виховання повинні бути зорієтованими на естетичний гармонійний розвиток школярів, збагачувати учнів в освітньому процесі, враховуючи індивідуальні та психологічні особливості здійснення естетичного впливу на школярів. Відповідно, ефективність у функціонуванні системи естетичного виховання відбувається, коли в ній поєднується сукупність складових освітньої діяльності та має можливість здійснюватися цілеспрямоване педагогічне керівництво вчителя [60].

Таким чином, естетичне виховання – це процес формування здатності школярів до розуміння прекрасного, «високого» у житті та мистецтві, вироблення знань з естетичного смаку та естетики загалом, розвитку творчих здібностей у галузі культури та мистецтва. Естетичне виховання не тільки

формує естетичне ставлення дітей до мистецтва та навколишньої дійсності, а й сприяє їхньому всебічному розвитку. Естетичний світогляд школярів відображує формування окремих аспектів знань про закони естетики та специфіку художньої творчості, визначає критерії прекрасного та образотворчого мистецтва в навколишній дійсності. Характер естетичного ставлення школярів до довкілля поступово піддається змінам, оскільки з кожним роком учні початкових класів можуть виявляти все більш виражену зацікавленість до краси оточуючої природи.

## **1.2. Особливості естетичного виховання молодших школярів**

Естетичне виховання в початковій школі трактується як цілеспрямований, організований процес формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності сприймати, творити й цінити прекрасне, поводитись культурно і достойно. Систематичний естетичний вплив на учнів у початковій школі сприяє формуванню в них естетичних почуттів, смаків, поглядів і художніх здібностей, вміння здійснювати це практично [2].

Коли дорослі намагаються долучити молодших школярів до прекрасного, вони повинні розуміти, що діти неспроможні самостійно остаточно зрозуміти, де істинно прекрасне, а де підробка. Отже, роль дорослих у процесі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку полягає у впливі на почуття дітей, збагаченні їх, у сприянні диференціації емоцій. Завдяки естетичному вихованню у молодших школярів відповідно до характеру, з набутими цінностями з'являється орієнтація у світі естетичних цінностей, розвивається здатність до чуттєвого переживання, формуються естетичний смак та ідеали, розвивається здатність до творчості за законами краси, до створення естетичних цінностей у мистецтві. Молодші школярі вчаться бачити і розрізняти прекрасне у явищах природи, життя, в оцінці діяльності людей та їхніх вчинків. Отже, щоб отримати духовно багатих дорослих людей, потрібно починати займатися їх естетичним



вихованням ще з молодшого шкільного віку, адже саме в цьому віці відбувається найбільш інтенсивне формування естетичного ставлення до дійсності, що визначає суттєві морально-естетичні якості особистості. Тож у тому, щоб естетичне виховання молодших школярів було найефективніше потрібно знати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку [1; 43; 47].

Кордони молодшого шкільного віку збігаються з періодом навчання у початковій школі, і охоплює віковий період від 6-7 до 9-11 років [40; 66]. В даний період відбувається активний психологічний та фізичний розвиток дитини, що забезпечує можливість для систематичного навчання у школі. Аналіз літературних джерел дозволив визначити певні вікові особливості дітей молодшого шкільного віку. Результати аналізу літератури відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

#### Вікові особливості молодшого шкільного віку (6-11 років)

Сфера	Характеристика
Біологічні особливості	У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток м'язової системи. З розвитком дрібних м'язів кисті з'являється здатність виконувати тонкі рухи. Удосконалюється нервова система, інтенсивно розвиваються функції великих півкуль головного мозку [11; 25].
Сфера	Характеристика
Пізнавальна сфера	Увага в молодшому шкільному віці переходить від мимовільної до довільної. Але переключення уваги в цьому віці вище, ніж в середньому у дорослих. Молодші школярі можуть переходити з одного виду діяльності до іншого без особливих труднощів та внутрішніх зусиль. Проте, переважно діти приділяють увагу до предметів та явищ, особливо цікавих для них [3; 58].

## Продовження таблиці 1.1

	<p>Розвивається механічна пам'ять не пов'язані логічно одиниці інформації. Тобто молодші школярі краще запам'ятовують наочний матеріал і значно гірше – словесний. Але у процесі дорослішання (переходу з першого класу до четвертого, діти все більш легко сприймають та запам'ятовують словесний матеріал [46].</p> <p>Сприйняття характеризується наростанням довільності. Діти навчаються самоконтролю [52].</p> <p>Мислення дитини молодшого шкільного віку переходить від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення, але відбувається це ближче до закінчення початкової школи [11].</p> <p>Уявлення в своєму розвитку проходить дві стадії. На першій стадії відтворювані образи приблизно характеризують об'єкт – бідні деталями, малорухливі. Друга стадія характеризується значною переробкою образного матеріалу та створенням нових образів. Так, якщо у першому класі уявлення дітей спирається на конкретні предмети, то з віком на перше місце виступає слово, що дає простір фантазії [53].</p> <p>На момент вступу до школи молодшому школяру, крім пізнавальної активності, вже доступне розуміння загальних зв'язків, принципів і закономірностей, які лежать у основі наукового знання [52].</p>
Довільність поведінки	<p>Для молодшого шкільного віку є характерним виникнення важливого новоутворення – довільної поведінки. Дане новоутворення є досягненням у розвитку, яке характеризується особливим типом діяльності та будови</p>

Продовження таблиці 1.1

Сфера	Характеристика
	<p>особистості, а також ставленням дитини до інших людей та самої себе. Дитина потихеньку стає самостійною і вже сама вибирає, як вчинити в тій чи іншій ситуації. В основі поведінки перебувають моральні мотиви, які формуються у цьому віці. Молодший школяр намагається дотримуватися певних законів і правил, вбирає в себе моральні цінності [9; 53].</p>
<p>Формування рефлексії та «внутрішнього плану» діяльності</p>	<p>З формуванням довільної поведінки та розвитком пізнавальних психічних процесів у молодших школярів тісно пов'язане формування рефлексії та «внутрішнього плану» діяльності. Дитина вже здатна критично оцінити власний вчинок з погляду його результатів, після чого або змінити свою поведінку, або спланувати її належним чином. У вчинках виникає сенсо-орієнтовна основа, яка нерозривно пов'язана з диференційованістю зовнішнього та внутрішнього життя. Сміслові орієнтування у діях стає важливою стороною внутрішнього життя молодшого школяра, яка є пов'язаною з його переживаннями щодо боязні зміни стосунків з навколишнім соціумом [9].</p>
<p>Емоційна сфера</p>	<p>Із вступом до школи переважна більшість емоційних реакцій викликаються процесом і результатом навчальної діяльності, задоволенням потреб в оцінці та доброму відношенні оточуючих. Молодший школяр інтенсивно емоційно реагує на значні для нього події, але в нього поступово вдосконалюється здатність придушувати вольовим зусиллям небажані емоційні реакції. Діти неповно і не завжди точно усвідомлюють свої емоційні стани і не завжди правильно розуміють чужі</p>

## Продовження таблиці 1.1

Сфера	Характеристика
	переживання, оцінюючи їх диференційовано. Емоційна сфера значно ускладнюється і диференціюється [35; 67].
Провідна діяльність	У молодшому шкільному віці провідною є навчальна діяльність, спрямована на засвоєння теоретичних умінь, знань та навичок. Вона виявляє найважливіші зміни, що відбуваються у розвитку психіки дитини на цьому віковому етапі. Згодом мотивація до навчальної діяльності знижується, що пов'язано зі згасанням яскравого інтересу до навчання, а також з тим, що у дитини вже є завойована суспільна позиція і їй просто нема чого досягати. Щоб цього не сталося, навчальна діяльність має сприяти виникненню мотивації. У процесі розвитку дитини у період молодшого шкільного віку провідна роль навчальної діяльності не заперечує того факту, що дитина активно залучається і в інші види діяльності, у яких закріплюються і вдосконалюються нові досягнення [7; 32].

Виходячи з вищевикладених вікових особливостей молодших школярів, можна зробити висновок, що цей вік є найбільш сприятливим для:

1. Формування стійких пізнавальних потреб та інтересів;
2. Розвитку продуктивних прийомів та навичок навчальної роботи;
3. Розвитку критичності стосовно себе та оточуючим;
4. Засвоєння соціальних норм, морального розвитку та становлення світосприйняття.

Молодші школярі дуже вразливі, емоційні та безпосередні. У цьому віці переважає образне мислення. Яскраві враження довгий час залишають у них глибокий слід. Завдяки цим особливостям створюється сприятлива умова для впливу на них засобів мистецтва. Емоційні переживання молодших школярів

елементарні й зводяться переважно до переживання задоволення чи невдоволення від сприйняття матеріалу. Їх захоплює не так результат діяльності, як сам процес, а оцінка естетичних явищ визначається конкретною ситуацією. Тому дуже важливою є безпосередня діяльність дітей. Саме це є основним та головним шляхом естетичного виховання [54].

У молодшому шкільному віці діти поступово привчаються керувати своїми емоціями, звикають стримувати свої безпосередні спонукання. Вони здатні довше зосереджувати свою увагу на певному моменті, отже, вони краще сприймають те, що пояснює вчитель. У цьому віці діти самі ще не можуть відчуті і зрозуміти всю красу, тому їм у цьому повинен допомагати вчитель, згодом розвиваючи самостійне повноцінне сприйняття. Тому від вчителя залежить фундамент естетичного розвитку і те, якій світогляд сформується у дітей, оскільки саме в цьому віці формується ставлення до світу і відбувається розвиток естетичних сутнісних якостей майбутньої особистості [59].

А. Нурутдіновою було виділено кілька стадій вікового розвитку молодших школярів, які, на наш погляд, дозволяють підібрати найбільш підходящі методи та засоби естетичного виховання молодших школярів:

- перший ступінь (6-7 років, підготовчий та 1 клас): навчання та виховання проходять в основному в ігровій формі;
- другий ступінь (8-9 років, 2-3 класи): на перший план виступають пізнавальні інтереси дітей; велика увага в цей період приділяється ознайомленню школярів із різними жанрами творчості (аналіз творів, розмови про життя художників і композиторів, тощо);
- третій ступінь (10-11 років, 4 клас): домінуюче місце тут займають інтелектуальні інтереси дітей, які відповідають розширенню та поглибленню теоретичного матеріалу, що сприяє естетичному вихованню учнів [44].

Освітній процес у початкових класах є основним в естетичному вихованні учнів. Так, образотворче мистецтво, трудове виховання, музичні заняття, читання сприяють формуванню важливих елементів естетичного виховання та одночасно виокремлюють тісний взаємозв'язок між ними. На уроках керівна

роль під час забезпечення цілеспрямованого педагогічного впливу належить учителю. Оскільки естетична діяльність починається з емоційного збудження, естетичного переживання, яке переводиться в працю, вчителю важливо так організувати роботу учнів, щоб вона сама чи її результати збудили у дітей позитивні почуття [70].

Важливою є й позакласна діяльність учнів, яка пов'язується з навчальною діяльністю. Потрібно виокремити в ній вагоме значення виховних занять, в рамках яких здійснюються:

1. Систематичний розвиток естетичного сприймання й естетичних почуттів і уявлень дітей через різні види мистецтва, спостереження краси природи, побуту.

2. Залучення дітей до діяльності в галузі мистецтва, виховання в них потреб і звичок посилено вносити елементи прекрасного в побут, природу, суспільні відносини.

3. Закладання початкових основ естетичного смаку.

4. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей через невимушену, насичену радісним сприйняттям, творчою уявою та ініціативною діяльністю, пов'язану з мистецтвом [21].

У позакласній діяльності необхідним є функціонування із застосуванням творчого підходу до навчальної практичної діяльності школярів. Тому, важливо підбирати й використовувати такі форми і методи навчання, які сприятимуть формуванню пізнавальних інтересів до естетичної творчості, а також здійснюватимуть педагогічний контроль за ціннісною діяльністю під час позакласної роботи, проведення дозвілля та культури поведінки [24; 44].

Доцільним є контроль за практичною діяльністю школярів, що виявляється у процесі вивчення та аналізу здійснення впливів, рівня сформованості естетичних смаків, ідеалів, оцінок сприймання естетичної інформації, пізнавальних інтересів і художніх потреб учнів з образотворчого мистецтва, прояву мотивів до взаємодії.

У практичній діяльності потрібно здійснювати естетичну спрямованість

певних педагогічний впливів на школярів. Основною ідеєю у роботі вчителя повинна стати опора на:

- виховання почуттів, в основі яких знаходяться естетичні категорії;
- формування естетичної свідомості;
- стимулювання естетичної поведінки з урахуванням естетичних особливостей під час практичної діяльності учнів.

Дуже важливо розуміти: властива молодшим школярам емоційна чуйність сприяє тому, що діти у цьому віці при освоєнні нових знань орієнтуються на емоційне ставлення вчителя до матеріалу, тобто дитина крім інформації засвоює також і її оцінку дорослим [17; 60].

Естетичне виховання та художньо-естетичні впливи на школярів також здійснюються через засоби масової комунікації, родинні взаємини, різні середовища спілкування та взаємодії учнів [27].

Система естетичного виховання потрібна для того, щоб навчити дітей бачити прекрасне довкола себе. Під системою естетичного виховання при цьому мається на увазі сукупність послідовних, взаємопов'язаних, керованих вчителем естетичних впливів на учнів як засобами мистецтва, так і самого життя, впливів, спрямованих на різнобічний естетичний розвиток учнів, що сприяють формуванню естетичних почуттів, художніх смаків. Для того, щоб ця система впливала на дитину найбільш ефективно і досягала поставленої мети, вона повинна бути, перш за все, єдиною: об'єднувати навчальні предмети, позакласні заняття, суспільне життя школярів, де кожен предмет, кожен вид діяльності має своє чітке завдання у справі формування естетичної культури та особистості школяра [5; 21; 70].

Отже, молодший шкільний вік є сприятливим для естетичного виховання, оскільки:

1. Діти у зазначеному віці пізнають багато нового зі шкільних предметів, їм цікава пізнавальна діяльність. Але важливо враховувати при цьому, що в цьому віці увага дітей ще не є стійкою, тому не варто в 1-2 класах давати дітям надто багато теоретичної інформації, оскільки дітям цього віку цікавіша

практична діяльність. Проте, в 3-4 класах діти є більш дисциплінованими й можуть сприймати і запам'ятовувати естетичні знання. Саме в цьому віці формується думка, встановлюються ідеали. Так само діти здатні судити про прекрасне і потворне в житті та мистецтві, але через недосвідченість дітям буде важко судити про прекрасне і потворне, тому спочатку їм повинен допомагати в цьому вчитель.

2. У дітей у молодшому шкільному віці активно розвивається увага, пам'ять, сприйняття, мислення, уява. Відбуваються біологічні зміни. Завдяки цьому діти вже можуть орієнтуватися у своїх діях, планувати самостійну роботу, самостійно та оригінально виконувати поставлені перед ними завдання.

### **1.3. Використання української народної казки як засобу естетичного виховання молодших школярів**

Українська народна казка – це одна з найбільш багатших та різноманітних форм фольклору. Казки передаються з покоління в покоління українським народом усно, без засобів письма. Це захоплюючі та незвичайні історії, які є важливою частиною національної культури та духовності, відображають менталітет, цінності, звичаї та традиції українського народу [56].

В історії казкознавства окремою гілкою постає питання поділу сюжетів казок на види. Спроби класифікації порушували не лише дослідники, а й збирачі та укладачі збірників. Серед основних відомих класифікацій українських народних казок, можна виділити наступні:

- міфічні та побутові (П. Чубинський);
- суто міфічні та демонічні, побутові без змін (М. Дашкевич, І. Франко, П. Куліш та ін.);
- казки з прасвіту про зміюк та людоїдів, «розважливі» (у значенні медитативності, філософічності), посміхові (другий та третій типи виділено за метою висловлювання, а перший – за тематикою, що порушує принцип



єдинокритеріального поділу) (П. Куліш).

- про звірів, про птиць, нечисту силу, зміїв, богатирів, про билицю, бувальщину (перші п'ять тем виокремлено за головними героями, а дві наступних – за сюжетною лінією) (І. Рудченко);

- казки звірині (за героєм), казки властиві (за ознаками: чудесні, легендарного характеру, новели), анекдоти (за жанром) (І. Франко) [29].

Причинами такої широкої різноманітності підходів до поділу українських народних казок є множина сюжетів, які оповідачі подавали як казки.

Казковий жанр завжди був актуальний у дидактиці. Його інформативність полягала у символічності образів та філософському розумінні добра і зла. На важливості виховання дітей казкою наголошували С. Литвиненко [36; 37], О. Музичук [41], С. Русова [51], О. Сухомлинський [61], Л. Фесюкова [64] та інші. Всі вони акцентували увагу на тому, що використання української народної казки у педагогічному процесі сприяє інтегрованому розвитку дітей, вихованню гармонійної особистості та поглибленню зв'язку з національною культурою.

Нині ставлення до народної казки набуває нової сакралізації. Стаючи рідкісним явищем, казка переживає новий виток популярності. В тому числі, їх рекомендується використовувати у рамках педагогічної роботи, спрямованої на естетичне виховання школярів [29].

Естетичні цінності в українській народній казці є невід'ємною складовою її культурної спадщини та художнього доробку. Українська народна казка відзначається багатством фольклорних образів, яскравістю уявлень та моральним змістом. У процесі розгляду естетичних аспектів в народних казках, слід звернути увагу на такі аспекти:

1. Мовність та стилістична виразність. Казка відрізняється лаконічним, але змістовним мовним оформленням. Українські народні казки вражають вмінням передати складні життєві ситуації за допомогою простих і легко запам'ятовуваних слів. Іронія, образність та живописність мови створюють особливий естетичний вплив на сприйняття казки.

2. Фольклорні образи. Українські народні казки багаті на чарівні та

незвичайні образи, які приваблюють своєю оригінальністю та унікальністю. Через використання персонажів з тваринними рисами або володіння надприродними здібностями казки стають барвистими та захоплюючими.

3. Природний світ. Природа в українській народній казці відіграє особливу роль. Вона є невід'ємним елементом казкового світу, надаючи йому особливий колорит та глибину. Взаємодія персонажів з природними явищами надає казці естетичної гармонії. Це розширює дитячу уяву, стимулює фантазію та сприяє розвитку естетичного смаку.

4. Моральний зміст. Кожна українська народна казка несе у собі моральну цінність та життєві правила, навчає добру, чесності, дружбі, допомозі один одному. Казки допомагають дітям розуміти різницю між добром і злом, формують етичні цінності та сприяють формуванню естетичної свідомості.

5. Простота та природність. Українські народні казки відзначаються простотою у сюжеті, мові та образах. Вони розповідають про життя селян, їхні звичаї та повсякденні проблеми. Ця простота відображає важливу естетичну цінність – повагу до природи та природного способу життя.

6. Оптимізм та віра в краще майбутнє. Багато українських казок закінчуються щасливо, підкреслюючи важливу естетичну цінність – віру в те, що навіть у найскладніших ситуаціях можуть знайтися вихідні і щастя.

7. Магія та фантазія. Українські народні казки часто містять мотиви магії, чарівних предметів та персонажів. Ці фантастичні елементи допомагають зрозуміти недосяжність та таємничість світу, а також розвивають уяву та креативність.

8. Іронія та гумор. Багато казок мають глибокий сенс та підтекст, які можуть сприйматися як іронія чи гумор. Ці елементи дозволяють переосмислити реальність і змусити задуматися над життєвими цінностями.

9. Любов до ближнього. Українські народні казки часто підкреслюють важливість добра, милосердя та допомоги один одному. Любов до ближнього є однією з основних естетичних цінностей, яка розкриває величність душі та взаємовідносин людей.

10. Емоційність. Українські народні казки часто сповнені емоцій, дитина переживає разом з героями радість, страх, смуток, співчуття. Це допомагає розвивати емоційний інтелект та здатність співчувати і розуміти почуття інших.

11. Вірність традиціям. Казки допомагають зберегти національну ідентичність та передають цінності попередніх поколінь. Вони нагадують про важливість берегти свої коріння та традиції [6; 14; 15].

Сприйняття та розуміння казок молодшими школярами має свої особливості, оскільки цей віковий період характеризується певними психологічними особливостями та рівнем розвитку, які ми вже розглядали раніше. Тож, при підборі та впровадженні казок у освітній процес слід враховувати наступне:

- молодші школярі активно розвиваються фізично та когнітивно, але їхня увага ще може бути нестійкою, тому зміст казок, які планується використовувати, повинен бути для них доступним та легкозрозумілим;

- діти в цьому віці насолоджуються казками, які переносять їх у чарівний світ фантазії, а це означає, що яскраві персонажі, незвичайні казкові місця та пригоди захоплюють їх увагу;

- казки можуть бути корисним інструментом для передачі естетичних цінностей лише в тому випадку, якщо мораль казки буде простою й зрозумілою для них;

- мова казок повинна бути зрозумілою для молодших школярів, тобто текст має складатися з простих речень та невеликої кількості складних слів; важливо використовувати слова, які знайомі дітям з їхнього повсякденного життя;

- казки мають бути захопливими та динамічними, розкриття персонажів, перешкоди, які їм доводиться подолати, і вирішення проблем мотивують дітей слідкувати за сюжетом;

- казки повинні передавати нові знання та інформацію про світ, наприклад, про природу, тварин, історичні факти або культурні особливості;

- казки для молодших школярів має сенс супроводжувати яскравими та

цікавими ілюстраціями, оскільки це допоможе дітям краще уявляти події та персонажів [48; 57; 63; 64].

Окремо розглянемо, використання яких методів та прийомів є доцільним при роботі з українськими народними казками в рамках естетичного виховання молодших школярів:

1. Розповідь та читання казок. Представлені методи роботи з українською казкою можуть бути захопливими та цікавими для дітей. Для цього важливо використовувати наступні прийоми: емоційне звучання (вкладання емоцій у своє читання, змінення тон та інтонацію залежно від ситуації); зміна голосу (наприклад, глибший голос для лісового чудовиська або веселий високий голос для казкового карлика, тощо); залучення аудиторії (запитання до школярів під час читання, чи вони уявляють собі те, про що йде мова, або як вони думають, що станеться далі в історії), використання жестів та рухів, які підкреслять сюжет казки (наприклад, якщо розповідається про велике дерево, можна показати його величезну висоту руками), акцент на важливих моментах, прості звукові ефекти (брязкіт монет, гуркіт грому, тощо), паузи (особливо в напружених моментах або перед розкриттям важливої події), образність [22].

2. Обговорення символіки та вчинків. Після читання казки важливо обговорити з дітьми символіку різних персонажів та подій у казці. Розмови про вчинки героїв допоможуть дітям розуміти різницю між добром і злом.

3. Після прослуховування казки вчитель може запропонувати учням намалювати те, що постає в їхній уяві. Завдання з малювання ілюстрацій до казок допоможе дітям виразити свої уявлення про казковий світ та персонажів. Вони можуть також створити свої власні казки та ілюстрації до них. В якості варіанту роботи з дітьми можна використовувати музичні твори [20].

4. Рольова гра по мотивам (сюжету) народної казки. Це чудовий метод, який дозволяє залучити дітей до казкового світу, допомогти їм ліпше зрозуміти персонажів та ситуації, а також сприяти розвитку в них творчості та соціальних навичок. Після ознайомлення зі змістом казки розподіляються ролі (якщо дітей

багато, декілька персонажів можна зіграти разом або визначити їм вторинні ролі). Сценарій гри будується на основі сюжету казки, але важливо залишити деякі моменти для творчості дітей. Так, їм можна дозволити додавати свої діалоги та змінювати розвиток подій, що сприятиме їхній фантазії. Окрім того, є сенс запропонувати дітям виготовити прості костюми для своїх персонажів, підготувати необхідні реквізити, а також створити простий казковий декор. Під час гри дітям бажано слід заохочувати дітей до того, щоб вони думали та вчиняли так, як їхні персонажі в казці. Це допоможе збільшити глибину рольової гри та розуміння казкових персонажів. Після закінчення рольової гри проводиться коротка дискусія з дітьми про те, як вони сприймали свої ролі, що вони вивчили з казки та які важливі висновки були ними зроблено [14].

5. Вчитель може запропонувати дітям виконати творчі завдання, наприклад, написати свою казку, використовуючи мотиви народних казок.

6. Естетичні дискусії. Проводяться обговорення про красу мови в казках, художній стиль письма та використання метафор. Розглядається важливість виразного мовлення при побудові діалогів.

7. Естетичні конкурси. Організуються, наприклад, конкурси на найкрасивіше оповідання чи ілюстрацію до казки [6; 26].

8. Театралізована постанова. Це особливо цікава для школярів форма роботи з казкою. Ролі героїв казок можуть бути розіграні дітьми на уроках драматургії або на святкових заходах. Це дозволить їм краще зрозуміти характери персонажів та розвиватиме їхню акторську майстерність [19].

Таким чином, з викладеного вище можна зробити висновок, що казки є не лише розважальними історіями, але й потужним інструментом для формування естетичного світогляду, допомагають розкрити творчий потенціал дитини молодшого шкільного віку, розвинути уяву, фантазію та збагатити внутрішній світ. Як результат, вони сприяють гармонійному розвитку особистості, підвищують рівень естетичної культури і вихованості школяра.

Важливість підготовки вчителя початкових класів до здійснення ефективного естетичного виховання школярів неодноразово наголошувалась

науковцями (О. Білою, Н. Євстигнєєвою, О. Макаровою, З. Сиротою, Н. Сулаєвою та іншими). Це пов'язано з тим, що «наріжним каменем» у системі освіти є постать учителя [17].

Естетичне виховання спрямоване на розвиток художніх смаків, емоційного сприйняття мистецтва, культури та формування креативності учнів. Успішне естетичне виховання школярів вимагає від вчителя спеціальних компетенцій та знань.

Перш за все, запорукою успішного естетичного виховання школярів виступає розвиток естетичного смаку у вчителя. Вчителі, які самі мають розвинений естетичний смак, здатні краще передавати цінності мистецтва та культури своїм учням. Ось кілька причин, чому це важливо. По-перше, вчителі, які мають глибоке розуміння та захоплення мистецтвом, надихають учнів своїм прикладом. Це допомагає створити позитивний образ мистецтва і культури у очах учнів, що заохочує їх досліджувати його більше. По-друге, вчителі, які відчують глибоку пристрасть до мистецтва, здатні створювати цікаві та захоплюючі уроки. Їхній ентузіазм передається учням, що допомагає залучити останніх до процесу навчання. По-третє, вчителі з розвинутим естетичним смаком мають здатність розуміти та оцінювати різноманітність художніх виразів. Вони можуть пропонувати учням різні стилі, техніки і жанри мистецтва, допомагаючи розширити їхні горизонти та знайти власний стиль. По-четверте, вчителі з розвинутим естетичним смаком частіше проявляють відкритість до нових ідей і перспектив. Це допомагає створювати в класі творчий середовище, де учні можуть вільно виражати свої думки і ідеї. По-п'яте, вчителі, які мають розвинений естетичний смак, здатні краще співпереживати емоції, які викликають мистецтво, і передавати цю емоційну зв'язку учням. Це допомагає зблизити учнів з мистецтвом і зробити процес виховання більш цікавим та пізнавальним. Отже, розвиток естетичного смаку у вчителя є ключовим фактором для успішного естетичного виховання школярів. Це допомагає створити стимулююче навчальне середовище, де учні можуть розкрити свій творчий потенціал та збагатити свій культурний досвід через

мистецтво [62].

Поряд з тим, вчителю слід мати глибоке розуміння різних видів мистецтва, таких як живопис, скульптура, література, музика, театр та інші. Він має бути ознайомлений з різними стилями і напрямками мистецтва, а також історією мистецтва. Знання мистецтва і культури допоможуть вчителю створювати цікаві інтерактивні уроки, сприяють розвитку креативності та здатності аналізувати та сприймати мистецтво з більш глибоким розумінням. Вчителі з розвиненою компетенцією здатні підтримати учнів у розвитку естетичних навичок і відкрити для них шлях до власного художнього самовираження [12].

Важливу роль у успішному естетичному вихованні школярів також відіграють креативність і творчість вчителя. Ось кілька аспектів, які показують, чому ці якості є запорукою успіху. Так, креативний вчитель може застосовувати різноманітні інноваційні методи навчання, що дозволяють зробити процес естетичного виховання цікавим та захоплюючим. Такий підхід залучає учнів, стимулює їхню активність та підтримує бажання вчитися. Вчителі, які сприяють творчому мисленню учнів, надають їм можливість створювати свої художні твори, експериментувати з різними художніми матеріалами та техніками. Це допомагає розвивати креативність, уяву та самовираження. Креативні вчителі прагнуть враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Вони створюють навчальні ситуації, що дозволяють кожному учневі розкрити свій потенціал і знайти свій власний шлях в мистецтві. Вони прищеплюють учням любов до мистецтва та бажання досліджувати різні мистецькі напрямки, створюють сприятливе середовище для самовизначення та розвитку естетичного смаку. Нарешті, креативні вчителі створюють умови для розвитку креативного мислення учнів, спонукають їх досліджувати та робити власні відкриття. Це сприяє формуванню важливих навичок, таких як проблемне мислення, критичний аналіз та здатність до інновацій [31].

Наступна компетенція вчителя, яка дозволяє ефективно впроваджувати роботу, спрямовану на естетичне виховання школярів, – це комунікативні навички. Ефективна комунікація допомагає вчителю передавати знання, навички

та цінності з мистецтва та культури учням зрозуміло та захопливо. Розглянемо деякі аспекти, які показують, чому комунікативні навички вчителя є запорукою успішного естетичного виховання. Вчителі з сильними комунікативними навичками можуть зрозуміло і доступно пояснювати художні поняття, історії та техніки мистецтва. Це допомагає учням краще засвоювати інформацію та легше розуміти складні концепції. Комунікативні вчителі здатні створити позитивну та доброзичливу атмосферу в класі, що, звісно ж, дозволяє учням відчувати зручність і відкритість до сприйняття мистецтва та культурних цінностей. Вчителі з добре розвиненими комунікативними навичками вміють ефективно спілкуватися з учнями, враховуючи їхні індивідуальні потреби та інтереси. Вони знають, як викликати активну участь учнів у діалозі та обговореннях. Комунікативні вчителі слухають своїх учнів і здатні реагувати на їхні запитання, думки та зауваження. Вони активно використовують зворотний зв'язок для виявлення успіхів та викликів у процесі навчання. Поряд з тим, вчителі з сильними комунікативними навичками вміють мотивувати учнів до дослідження мистецтва та культури, створюючи в них бажання вчитися й розвиватися [49].

Черговим важливим фактором успішного естетичного виховання школярів виступає сприяння вчителем самовираженню учнів. Коли учні мають можливість виразити свої ідеї, почуття та думки через мистецтво і культуру, це сприяє їхньому розвитку як особистості та допомагає сформувати в собі позитивне ставлення до мистецтва. Серед переваг сприяння вчителем самовираженню учнів можна виділити наступне. Вчителі, які підтримують самовираження учнів, допомагають розвивати їх творчі здібності. Учні вчаться вільно виражати свої ідеї, емоції та уявлення через художні твори, що сприяє їхньому креативному потенціалу. Коли учні бачать, що їхнє творче вираження отримує підтримку та визнання, це допомагає підвищити їхню самооцінку і віру в себе. Сприяння самовираженню також допомагає учням бути більш відкритими до експерименту та нових ідей [50].

Не менш важливими є організаційні навички вчителя. Ефективна



організація допомагає вчителю створювати структуроване та збалансоване навчальне середовище, сприяє залученню учнів до процесу вивчення мистецтва та культури, а також допомагає забезпечити успішний результат. Кращий вчитель – це той, хто планує уроки та позакласні заходи перед їх проведенням. Чіткий план дозволяє структурувати матеріал і визначити очікувані результати. Організований підхід сприяє ефективному використанню часу і підтримує інтерес школярів. Вчителі з добре розвиненими організаційними навичками забезпечують наявність необхідних матеріалів для уроків і позакласних занять. Вони можуть підготувати мистецькі матеріали, зразки творів мистецтва, мультимедійні презентації та інші ресурси, які допоможуть учням краще зрозуміти і осягнути навчальний матеріал. Окрім того, ефективне управління групою школярів дозволяє вчителю створити дисципліновану і дружню атмосферу, що підтримує активну участь дітей у процесі навчання. Організований вчитель може розподілити час і завдання таким чином, щоб усі учні були задіяні і зацікавлені. Отже, організаційні навички вчителя допомагають створити структуроване та організоване навчальне середовище, що сприяє залученню школярів до сприйняття культурних цінностей, їхньому творчому розвитку [37].

Нарешті, надзвичайно важливим фактором для успішного естетичного виховання школярів є відкритість вчителя до різних культур. Культурна різноманітність в класі може бути дуже широкою, якщо вчителі підходять до неї з відкритим розумінням та інклюзивним ставленням. Проаналізуємо аспекти, які показують, чому відкритість вчителя до різних культур є запорукою успішного естетичного виховання. Так, вчителі, які володіють знаннями про культурні традиції та цінності різних національностей, можуть краще зрозуміти та заохочувати учнів досліджувати мистецтво та культуру світу. Їхні знання про різноманітність культур допомагають створювати інклюзивне та багатогранне навчальне середовище. Відкритість вчителя передбачає повагу до різних поглядів, ідей і традицій. Вчителі не ставляться з пристрасстю до певної культури, а знаходять універсальні цінності та

перспективи в художніх творах різних культур. Вчителі розуміють, що мистецтво та культура мають різні контексти в різних культурах. Як результат, вони допомагають учням збагачувати своє розуміння, вивчаючи та аналізуючи твори різних художників та культурних традицій. Важливо також зазначити, що естетичне виховання, побудоване на відкритості до різних культур, допомагає розширити світогляд учнів. Вони отримують знання про інші культури, що сприяє розумінню і толерантному ставленню до інших людей [4; 65].

На закінчення слід зазначити, що вчитель має бути готовим постійно вдосконалюватися, вивчати нові напрямки в мистецтві і методи навчання, щоб бути більш компетентним у своїй професії.

Отже, ефективне естетичне виховання молодших школярів є важливим елементом їх загального розвитку. Для здійснення такого виховання вчителю необхідно володіти певними компетенціями, які сприятимуть належному формуванню та розвитку естетичного смаку та художньо-творчих здібностей учнів. Серед них: естетичний смак, глибоке розуміння різних видів мистецтва, креативність і творчість, відкритість до різних культур, тощо. Вчитель, який володіє зазначеними компетенціями, зможе ефективно здійснювати естетичне виховання молодших школярів, сприяючи розвитку їхнього естетичного смаку, творчих здібностей і загального розвитку особистості. Такий підхід забезпечить дітям максимум можливостей для самовираження та розкриття їхнього творчого потенціалу.

## РОЗДІЛ 2

### ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

#### **2.1. Визначення рівнів сформованості естетичного розвитку молодших школярів**

Дослідження проводилося на базі Тритузнянської гімназії. Емпіричну вибірку представили 40 дітей віком 8-9 років, учні 2-А і 2-Б класів, з них 20 дітей склали експериментальну групу та 20 дітей увійшли до контрольної групи. Експериментальну групу представили 12 дівчаток та 8 хлопчиків. Усі діти виховуються у повних матеріально та психологічно благополучних сім'ях. Єдиною дитиною у сім'ї є 9 дітей, у сім'ї з двома дітьми проживають 10 дітей, вихідцем із багатодітної сім'ї є 1 дитина. До контрольної групи увійшли 10 дівчаток та 10 хлопчиків. Як і діти експериментальної групи, діти контрольної групи виховуються у повних матеріально та психологічно благополучних сім'ях. Єдиною дитиною у сім'ї є 11 дітей, у сім'ї з двома дітьми проживають 7 дітей, вихідцями із багатодітної сім'ї є 2 дітей. За станом слуху та зору всі діти, які представили емпіричну вибірку, відповідають нормі.

Перед проведенням дослідження було отримано письмові дозволи батьків на участь у ньому школярів.

Також до участі в дослідженні було залучено батьків молодших школярів у кількості 40 осіб та класних керівників 2-А і 2-Б класів гімназії.

Терміни проведення констатуючого етапу дослідження: листопад 2022 року.

Мета констатуючого етапу дослідження: визначення естетичної вихованості дітей молодшого шкільного віку і вивчення методів та прийомів роботи, які використовується педагогами у рамках естетичного виховання.

Завдання констатуючого етапу дослідження:

1. Виявити рівні сформованості в молодших школярів різких компонентів естетичної вихованості.

2. Вивчити уявлення педагогів про естетичне виховання школярів та можливості використання в рамках цього процесу українських народних казок.

У процесі дослідницької роботи використовувалися такі методи:

1. Метод педагогічного спостереження

2. Метод бесіди

3. Метод анкетування

4. Метод аналізу документації

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань було проведено дві серії констатуючого експерименту.

Перша серія констатуючого експерименту відповідала першому поставленому завданню і була спрямована на оцінку сформованості в молодших школярів різких компонентів естетичної вихованості.

Щоб судити про естетичну вихованість учнів молодшої школи, необхідно виділити критерії оцінки та їх показники. Так, слідом за Ю. С. Любимовою [38], нами було визначено наступні критерії та показники естетичної вихованості:

1. Наявність естетичних знань:

- створення певного запасу елементарних естетичних знань;
- здатність судити про прекрасне і потворне в житті та мистецтві, розуміти образну мову мистецтва;
- вміння відстоювати свої естетичні погляди, переконання (відповідно до вікових можливостей).

2. Здатність до емоційної чуйності (естетичні переживання та почуття):

- прояв мимовільної емоційної реакції при сприйнятті мистецького витвору (радість, захоплення, розчулення, обурення, почуття потрясіння);
- характер емоційної реакції (тривалість, стійкість, інтенсивність, глибина, щирість, стриманість, виразність);
- адекватність емоційних реакцій на зміст мистецького витвору;

- здатність оцінювати свій емоційний стан, співвідносити свої переживання з навколишнім оточенням, керувати своїм емоційним станом;

- зовнішня культура прояву естетичних емоцій та почуттів (міміка, пантоміма, вербальна реакція).

### 3. Прояв естетичного смаку:

- здатність до оцінки естетичних явищ дійсності та витворів мистецтва;
- здатність обґрунтування своєї оцінки;
- прояв естетичного смаку у поведінці, зовнішньому вигляді.

### 4. Наявність естетичних інтересів та потреб:

- пізнавальна спрямованість на естетичні предмети та явища дійсності;
- широта інтересів у галузі мистецтва;
- зв'язок естетичного переживання із потребою у дії (прагнення брати участь у художньо-творчій діяльності, розширювати естетичний кругозір).

### 5. Стійкість проявів художньо-естетичних здібностей:

- наявність естетичної творчої діяльності;
- наявність творчих здібностей.

На підставі вираженості представлених вище компонентів естетичної вихованості можна визначити три рівні її сформованості (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

## **Характеристика рівнів сформованості естетичної вихованості у молодших школярів**

Високий рівень	<p>У школяра сформовані естетичні уявлення, поняття. Він здатний диференційовано сприймати і оцінювати різні естетичні об'єкти, відрізнити прекрасне від потворного. Дитина має виражені творчі здібності. В неї спостерігаються висока пізнавальна спрямованість на аналіз естетичних предметів і явищ дійсності, бажання займатися естетичною творчою діяльністю.</p> <p>Школяр здатний самостійно сформулювати і ясно висловити своє ставлення до естетичної значущості предмета, правильно</p>
----------------	--

## Продовження таблиці 2.1

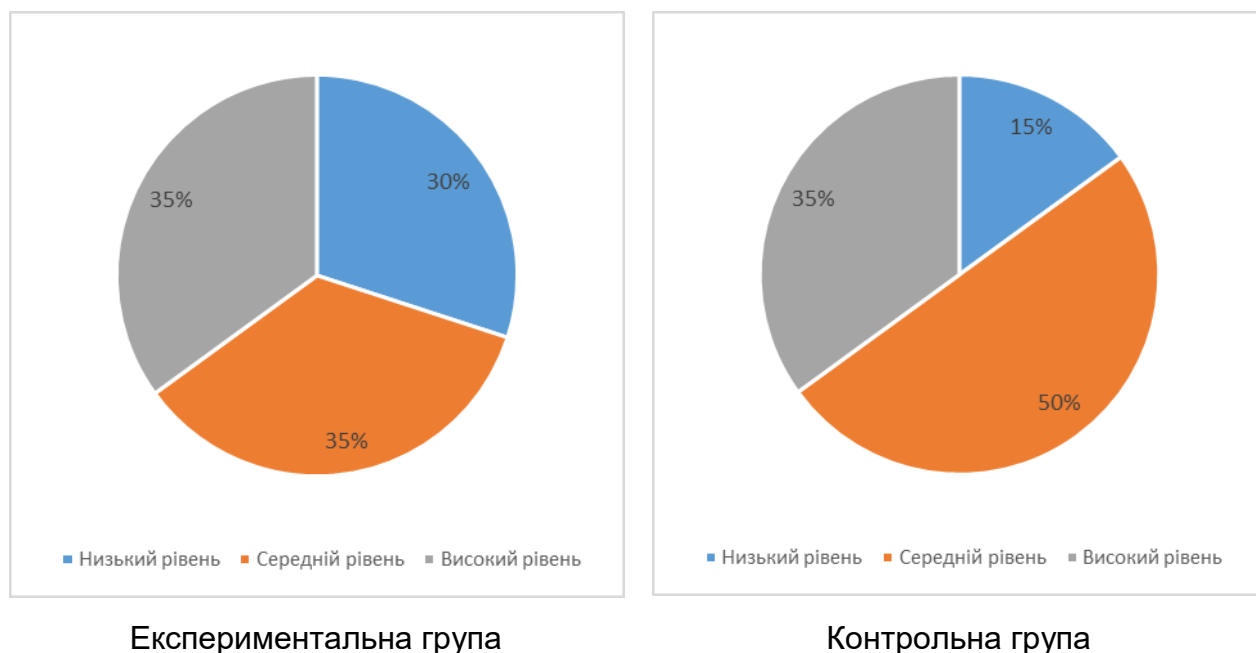
	формулює висловлювання при відповідях на запитання. Виявляє мимовільну емоційну реакцію при сприйнятті мистецьких витворів. Спостерігається уважний зосереджений стан під час сприйняття мистецького витвору. Реакції відповідають змісту матеріалу, емоційний стан співвідноситься з настроєм витвору.
Середній рівень	В школяра проявляється часткова сформованість естетичних уявлень, понять і умінь, інтереси до витворів мистецтва проявляються ситуативно, слабо розвинені естетичні уподобання, потреби. Школяр виявляє недостатню емоційну реакцію при сприйнятті мистецьких витворів. У нього спостерігається нестійкість емоційної реакції на пропонований для сприйняття матеріал, реакції не повною мірою відповідають його змісту. В цілому дитина здатна адекватно сприймати та оцінювати витвір, але аналіз його носить логічний характер з низьким рівнем емоційності. Творча діяльність носить тимчасовий характер, бажання брати участь у ній виникає під впливом заохочення.
Низький рівень	Школяр оцінює твори мистецтва словами «подобається», «не подобається». Не може засвоїти естетичні уявлення та поняття, відсутні знання естетичного характеру. Відсутня здатність сприймати та оцінювати різні естетичні об'єкти, відрізняти прекрасне від потворного. Школяр емоційно не реагує на мистецький витвір, не співвідносить свій емоційний стан зі змістом композиції, неспроможний проаналізувати настрій витвору. Естетичний смак не сформований, дитина неспроможна дати оцінку мистецьким витворам, не виявляє інтересу до творчої діяльності.

В рамках першої серії констатуючого експерименту були проведені індивідуальні бесіди зі школярами і педагогічне спостереження за ними у звичайних для них умовах життєдіяльності (за Ю. С. Любимовою), а також

анкетування батьків молодших школярів (авторська розробка).

*Бесіда з молодшими школярами* була спрямована на оцінку сформованості в молодших школярів уявлень про естетичні категорії. Бесіда проводилася з кожною дитиною окремо із використанням заздалегідь розробленого списку запитань (додаток А). Результати бесіди фіксувалися в індивідуальних протоколах. За кожен правильну відповідь молодшим школярам нараховувався 1 бал. Таким чином, максимальний бал, отриманий школярами під час бесіди, складав 10. Далі визначався рівень сформованості в молодших школярів естетичних знань.

Результати, отримані в ході проведення бесід з дітьми, представлено на рисунку 2.1:

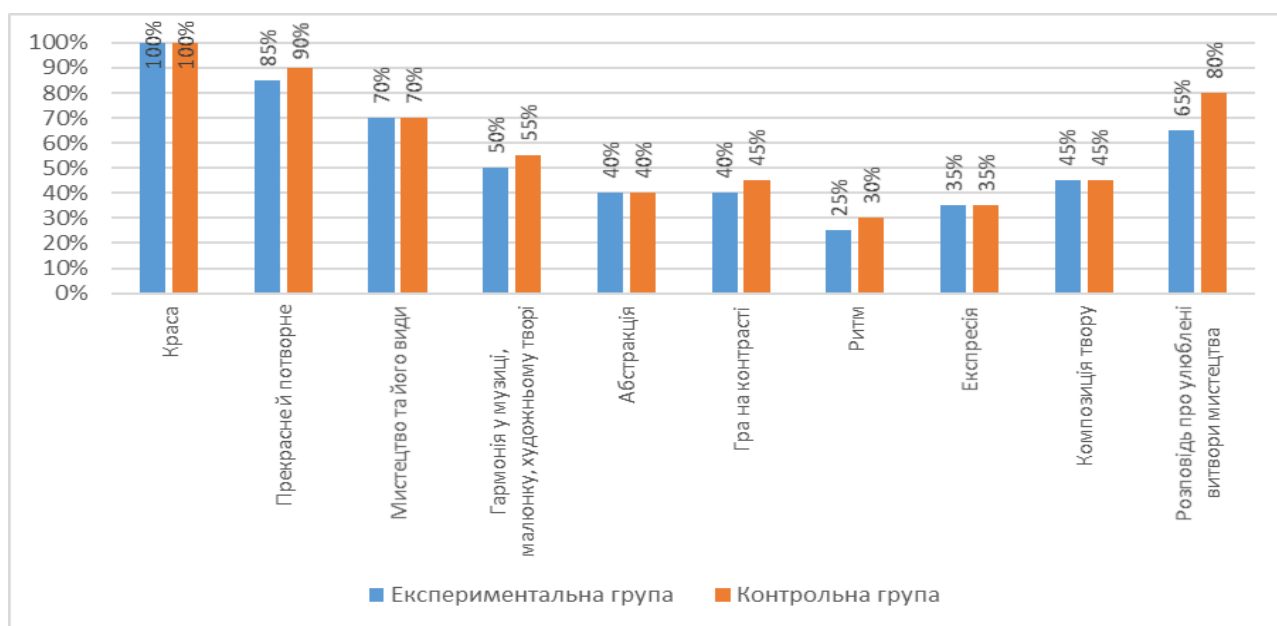


**Рисунок 2.1. Розподіл молодших школярів за сформованістю естетичних знань, %**

Як свідчать показники представленого вище рисунка 2.1, 35% дітей експериментальної групи і 35% дітей контрольної групи виявили високий рівень сформованості естетичних знань. Ці діти продемонстрували наявність глибокого інтересу до мистецтва, знання різних естетичних категорій і розуміння мистецьких засобів виразності. Ці знання дозволяють дітям звертати увагу на деталі, зміст і емоції, що містяться у мистецьких творах, сприймати

й аналізувати різноманітні мистецькі твори. У 35% дітей експериментальної групи і у 50% дітей контрольної групи було констатовано середній рівень сформованості естетичних знань. Вони продемонстрували базове розуміння мистецтва та естетичних понять, і здатність пізнавати та цінувати красу, але їхні аналітичні навички є дещо обмеженими. У 30% дітей експериментальної групи і у 15% дітей контрольної групи сформованість естетичних знань характеризувалася низьким рівнем. Діти зазначеної підгрупи або не виявляли вираженого інтересу до мистецтва, або не розуміли його значення, не володіли інформацією про мистецькі виражальні засоби, не виявляли здатності до аналізу мистецьких витворів.

Додатково розглянемо результати аналізу відповідей молодших школярів на запитання експериментатора, для чого звернімося до даних рисунку 2.2.



**Рисунок 2.2. Відповіді молодших школярів на запитання в рамках бесіди, %**

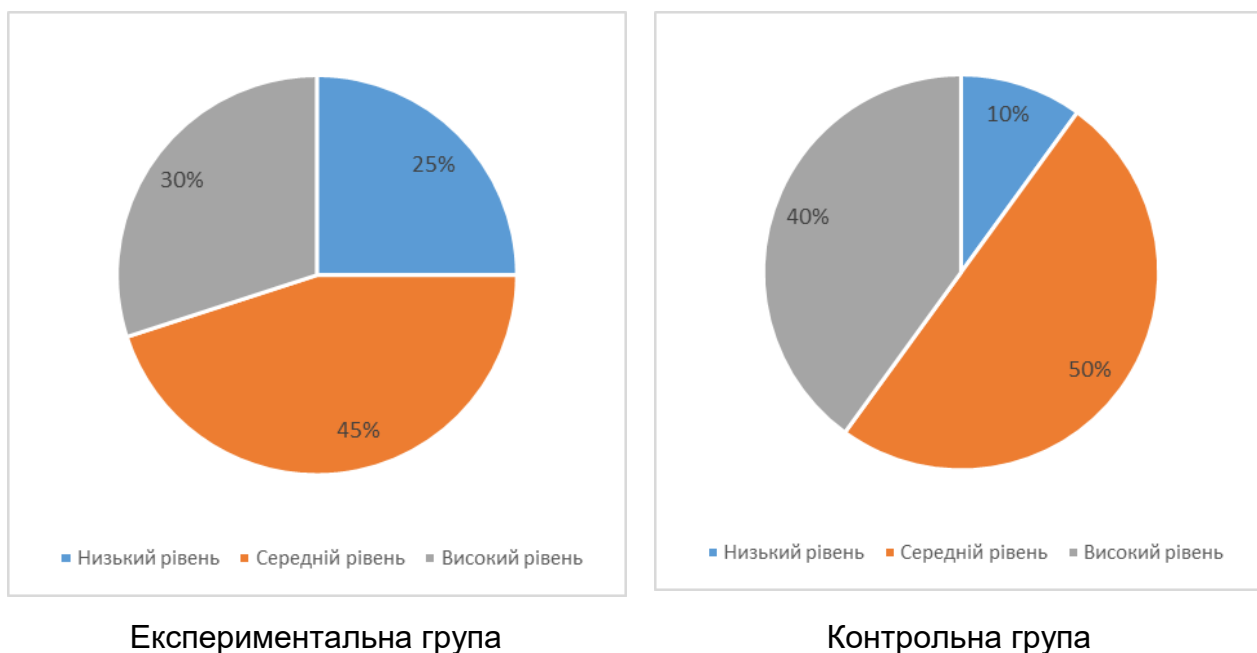
Як свідчать дані, представлені на рисунку 2.2, найкраще в молодших школярів, що увійшли до емпіричної вибірки, сформовані уявлення про категорії «краса», «прекрасне», «потворне», «мистецтво». В той же час, про основні характеристики, що дозволяють здійснювати аналіз різноманітних мистецьких витворів, знають менше половини досліджуваних школярів.



*Спостереження за дітьми в звичайних умовах життєдіяльності* спрямовувалося на оцінювання таких аспектів емоційної вихованості молодших школярів, як: здатність до емоційної чуйності (естетичні переживання та почуття); прояв естетичного смаку; наявність естетичних інтересів та потреб; стійкість проявів художньо-естетичних здібностей.

Спостереження здійснювалося під час уроків мистецтва (музичного та образотворчого), трудового виховання та літературного читання. Результати спостереження фіксувалися в «Протоколі спостереження за діяльністю учнів на заняттях». При цьому діяльність учнів оцінювалася відповідно до виділених критеріїв за трибальною шкалою (додаток Б).

Результати, отримані в ході проведення спостереження за школярами, представлено на рисунках 2.3 – 2.6.

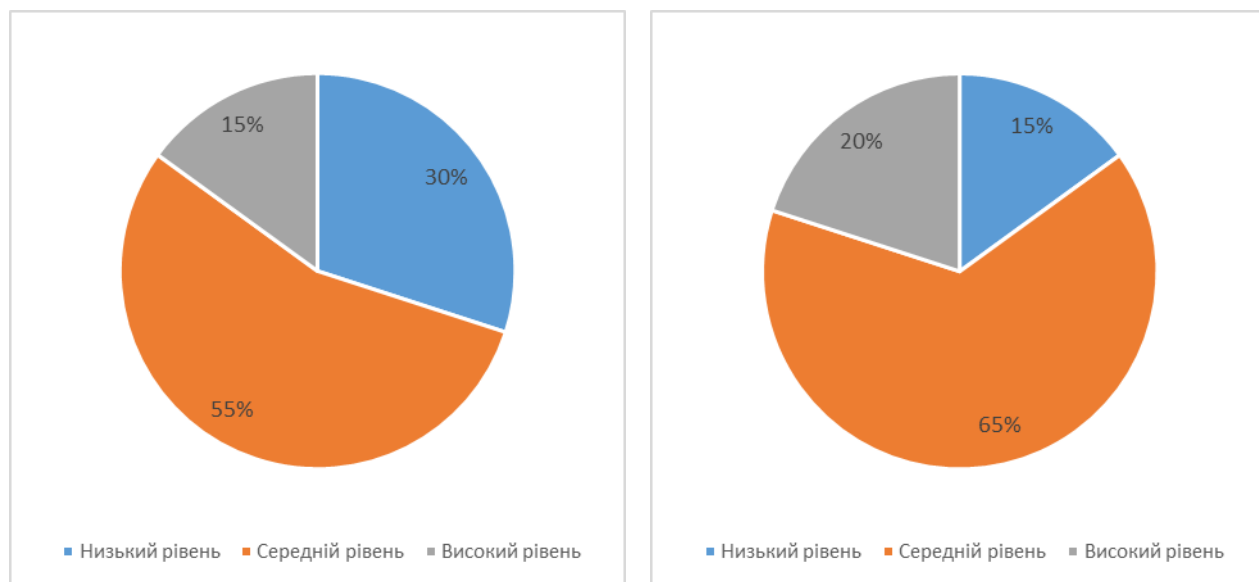


**Рисунок 2.3. Розподіл молодших школярів за здатністю до емоційної чуйності, %**

Згідно з даними, представленими на рисунку 2.3, в 30% дітей експериментальної групи і в 40% дітей контрольної групи емоційну чуйність представлено високим рівнем. Як показало спостереження, ці діти виявляли мимовільну емоційну реакцію при сприйнятті мистецьких витворів. В них спостерігався уважний зосереджений стан під час розглядання/ прослуховування

витворів, реакції відповідали змісту пропонованого матеріалу. Діти співвідносили свій емоційний стан з настроєм композицій, вміло аналізували настрої творів, виділяли основну думку, яку хотіли донести їхні автори. 45% дітей експериментальної групи і 50% дітей контрольної групи виявили недостатню емоційну реакцію при сприйнятті мистецьких витворів. В них спостерігалася нестійкість емоційної реакції, яка до того ж не завжди повною мірою відповідала змісту запропонованого матеріалу. Поряд з тим, діти за допомогою педагога аналізували настрої витворів мистецтва, співвідносили свій емоційний стан зі змістом композицій. Під час прослуховування/розглядання витворів школярі слабо проявляли естетичні емоції та почуття. В свою чергу, 25% дітей експериментальної групи і 10% дітей контрольної групи не виявляли емоційних реакцій на витвори мистецтва і не мали змоги співвіднести свій емоційний стан зі змістом витворів. Аналіз витворів визивав в них труднощі.

Спираючись на дані спостереження, представлені на рисунку 2.4, можна зазначити, що високий рівень сформованості естетичного смаку притаманний 15% дітей експериментальної групи і 20% дітей контрольної групи. Ці школярі здатні самостійно формулювати та ясно висловлювати своє ставлення до естетичної значущості предметів, оцінити її, відстоювати свою позицію. Їхня зовнішність та поведінка також свідчать про розвинений естетичний смак. Вони дисципліновані, охайні, дотримуються чистоти та порядку на робочому місці.



Експериментальна група

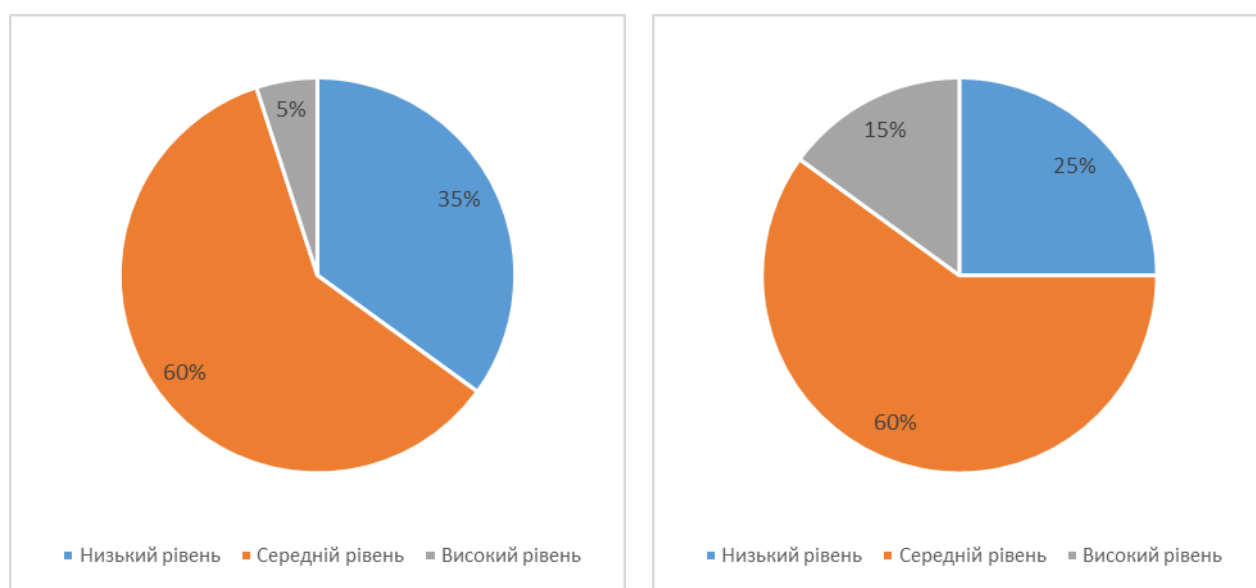
Контрольна група

**Рисунок 2.4. Розподіл молодших школярів за сформованістю естетичного смаку, %**

Рисунок 2.4 також свідчить про те, що у 55% дітей експериментальної групи і у 65% дітей контрольної групи естетичний смак відповідає середньому рівню сформованості. Так, вони здатні адекватно сприймати та оцінювати витвори мистецтва, але їх аналіз витворів носить словесно-логічний характер з низьким рівнем емоційності. На уроках діти періодично відволікаються, але при зверненні уваги вчителем на поведінку концентрують увагу на важливому. За зовнішнім виглядом діти стежать не достатньо уважно. Також в вибірці була присутня група школярів (ЕГ – 30%; КГ – 15%) з несформованим естетичним смаком. Вони не могли дати оцінку витворам мистецтва, не мали власної думки щодо них, були не дисципліновані й мали неохайний вигляд.

З даних рисунку 2.5 виходить, що виражену наявність естетичних інтересів та потреб продемонстрували лише 5% дітей експериментальної групи та 15% дітей контрольної групи. В цих молодших школярів спостерігалася висока пізнавальна спрямованість на аналіз естетичних предметів та явищ дійсності, а також бажання займатися естетичною творчою діяльністю. Вони виявляли інтерес до творчої діяльності з різних областей мистецтва і бажали брати участь у колективній та індивідуальній творчій діяльності, яку їм пропонували

педагоги. В свою чергу, 60% дітей експериментальної групи та 60% дітей контрольної групи також прагнули долучитися до естетичних цінностей різних видів мистецтв, але виражений інтерес вони виявляли лише до творчої діяльності у рамках якогось одного виду мистецтв. Бажання брати участь у творчій діяльності було ситуативним та нестабільним. У значній кількості школярів (ЕГ – 35%; КГ – 25%) наявність естетичних інтересів та потреб не спостерігалася взагалі. Вони практично не виявляли інтересу до будь-яких видів мистецтва і не бажали брати участь у творчій діяльності.



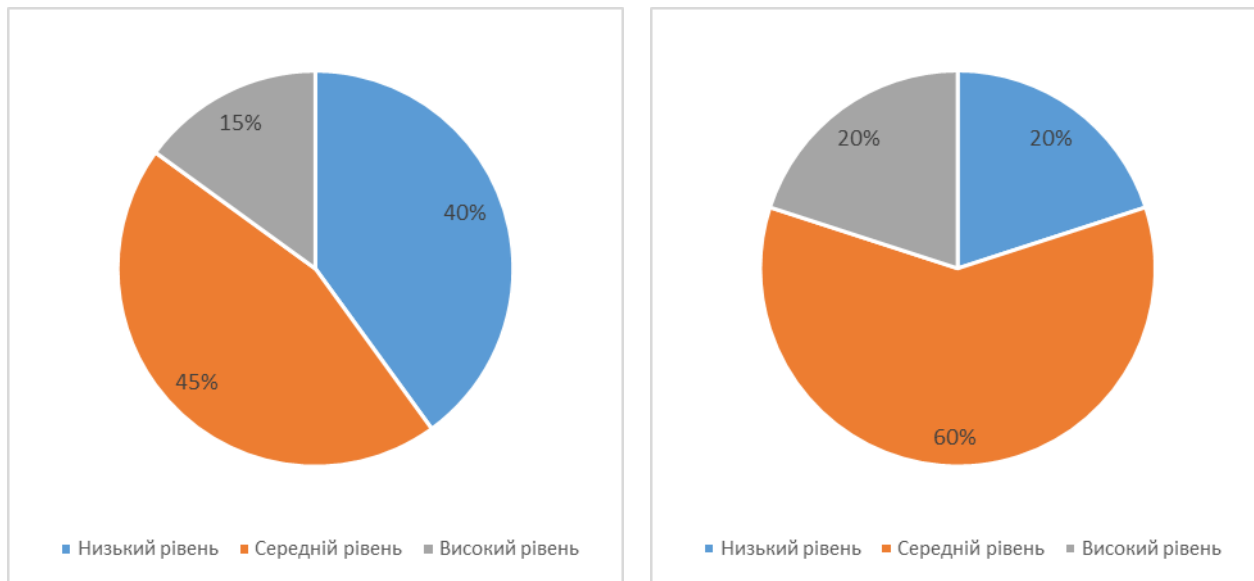
Експериментальна група

Контрольна група

**Рисунок 2.5. Розподіл молодших школярів за наявністю естетичних інтересів та потреб, %**

Відповідно до даних спостереження, відображених на рисунку 2.6, більш чи менш виражену стійкість проявів художньо-естетичних потреб продемонстрували 85% дітей експериментальної групи та 80% дітей контрольної групи. Поряд з тим, в більшості дітей (ЕГ – 40%; КГ – 60%) естетична творча діяльність носила тимчасовий характер. При цьому, бажання брати участь у творчій діяльності виникало в них лише під впливом заохочення з боку педагогів чи однолітків. В свою чергу, 40% дітей експериментальної групи та 20% дітей контрольної групи виявили нестійкість проявів художньо-естетичних потреб, що виражалось в відсутності естетичної творчої діяльності й небажанні брати участь

у ній.



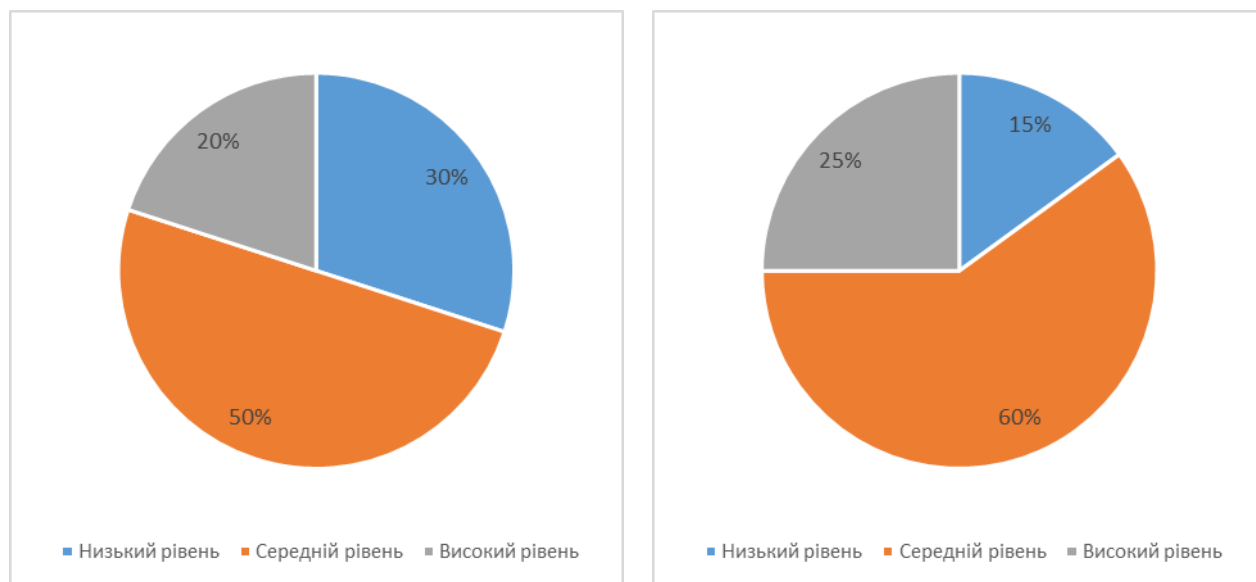
Експериментальна група

Контрольна група

**Рисунок 2.6. Розподіл молодших школярів за стійкістю проявів художньо-естетичних потреб, %**

За задумом Ю. С. Любимової високий рівень виразності критеріїв естетичної вихованості оцінювався 3 балами, середній рівень – 2 балами і низький рівень, відповідно, – 1 балом. Для загальної оцінки рівня естетичної вихованості молодших школярів усі бали, отримані ними під час бесіди та спостереження, підсумовувалися. Як результат визначався рівень естетичної вихованості дітей. При цьому: від 13 до 15 балів – високий рівень; від 8 до 12 балів – середній рівень; від 5 до 7 балів – низький рівень.

Результати оцінювання естетичної вихованості молодших школярів, які взяли участь у дослідженні, представлено на рисунку 2.7. Так, згідно з даними, представленими на рисунку, високий рівень естетичної вихованості виявили 20% дітей експериментальної групи та 25% дітей контрольної групи. В той же час, 50% дітей експериментальної групи та 60% дітей контрольної групи продемонстрували середній рівень естетичної вихованості. В свою чергу, 30% дітей експериментальної групи та 15% дітей контрольної групи показали низький рівень естетичної вихованості. З характеристикою кожної з підгруп можна ознайомитися, звернувшись до таблиці 2.1.



Експериментальна група

Контрольна група

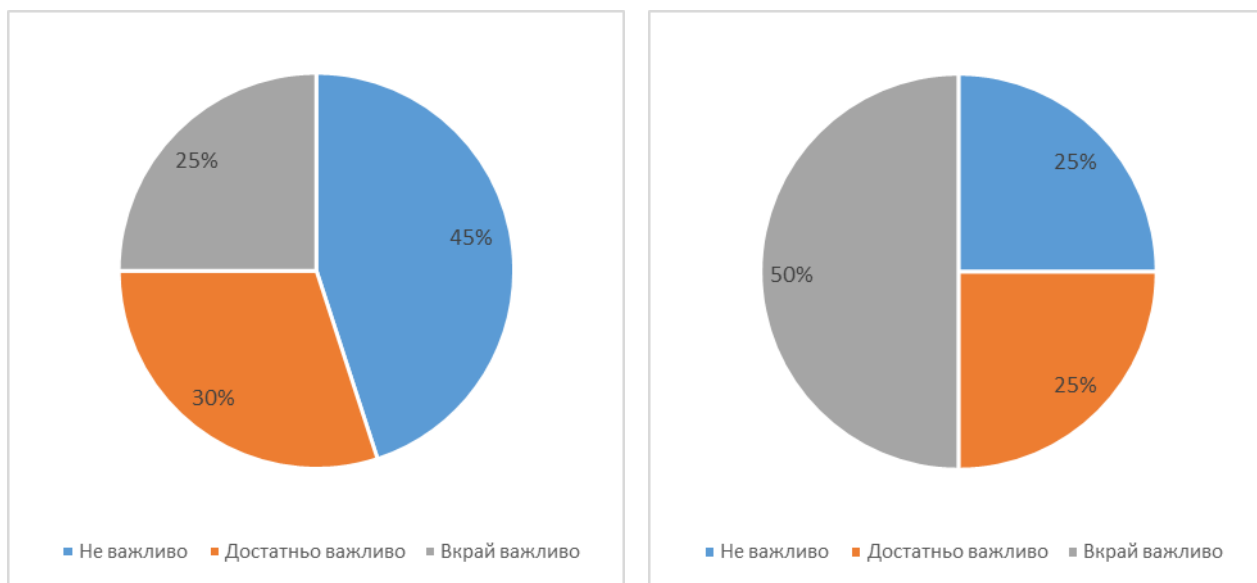
**Рисунок 2.7. Розподіл молодших школярів за естетичною вихованістю, %**

Додатково в рамках першої серії констатуючого експерименту було проведено анкетування батьків з питань естетичного розвитку дітей (за авторською анкетою). Метою анкетування став збір інформації про ставлення батьків до естетичного розвитку їхніх дітей. Анкетування проводилося під час батьківських зборів. Батькам були запропоновані бланки анкети (додаток В), що містили питання щодо естетичного розвитку молодших школярів. Батькам надавалася інструкція наступного змісту: «Шановні батьки! Будь ласка, дайте відповіді на поставлені запитання». В рамках оцінювання результатів анкетування здійснюється якісний аналіз відповідей батьків.

Результати аналізу відповідей батьків молодших школярів, які взяли участь у дослідженні, на запитання анкети представлено на рисунках 2.8 – 2.14.

Відповідаючи на перше питання анкети («Як ви оцінюєте важливість естетичного розвитку для вашої дитини за шкалою від 1 до 10?») (рисунок 2.8), 45% батьків дітей експериментальної групи та 25% батьків дітей контрольної групи вказали оцінки 1-3, що свідчить про їхнє зневажливе ставлення до даного аспекту особистісного розвитку дітей. 30% батьків дітей експериментальної

групи та 25% батьків дітей контрольної групи позначили важливість естетичного розвитку дітей середніми оцінками (4-7), тобто вони вважають, що цей аспект розвитку дітей є достатньо важливим і потребує уваги з боку дорослих (педагогів, батьків). В свою чергу, 25% батьків дітей експериментальної групи та 50% батьків дітей контрольної групи схильні вважати естетичне виховання дітей вкрай важливим, оскільки їхні оцінки важливості естетичного розвитку школярів варіювали в діапазоні високих оцінок (8-10).

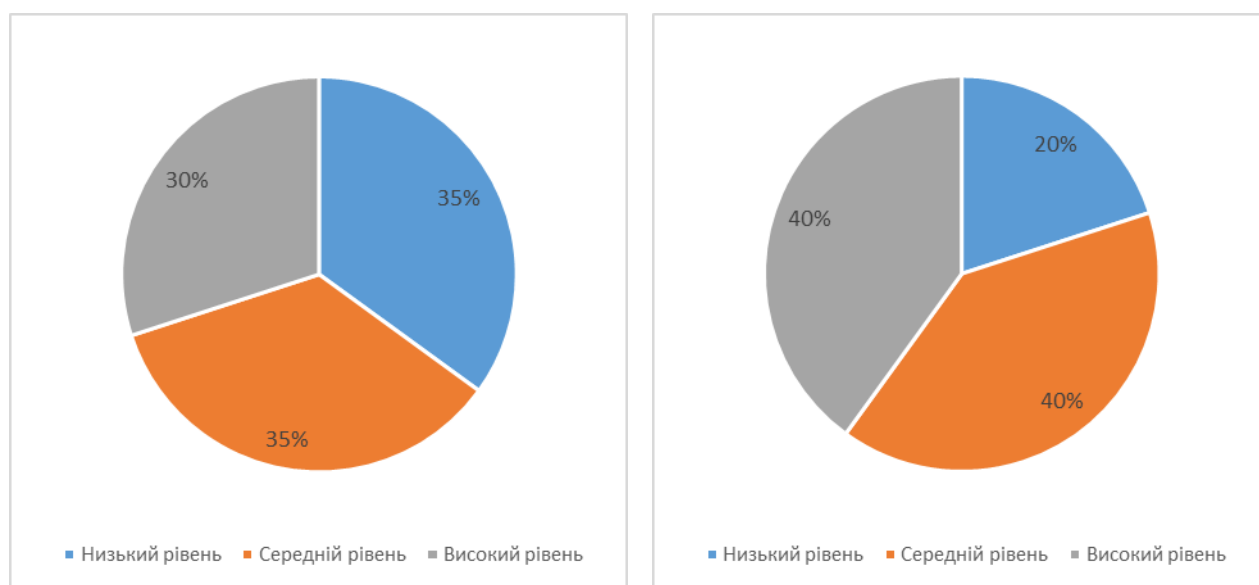


Експериментальна група

Контрольна група

**Рисунок 2.8. Розподіл батьків молодших школярів за оцінюванням ними важливості естетичного розвитку для їхньої дитини, %**

Відповідаючи на питання «Який рівень естетичної вихованості має, на Вашу думку, Ваша дитина?», батьки молодших школярів розподілилися наступним чином:



Експериментальна група

Контрольна група

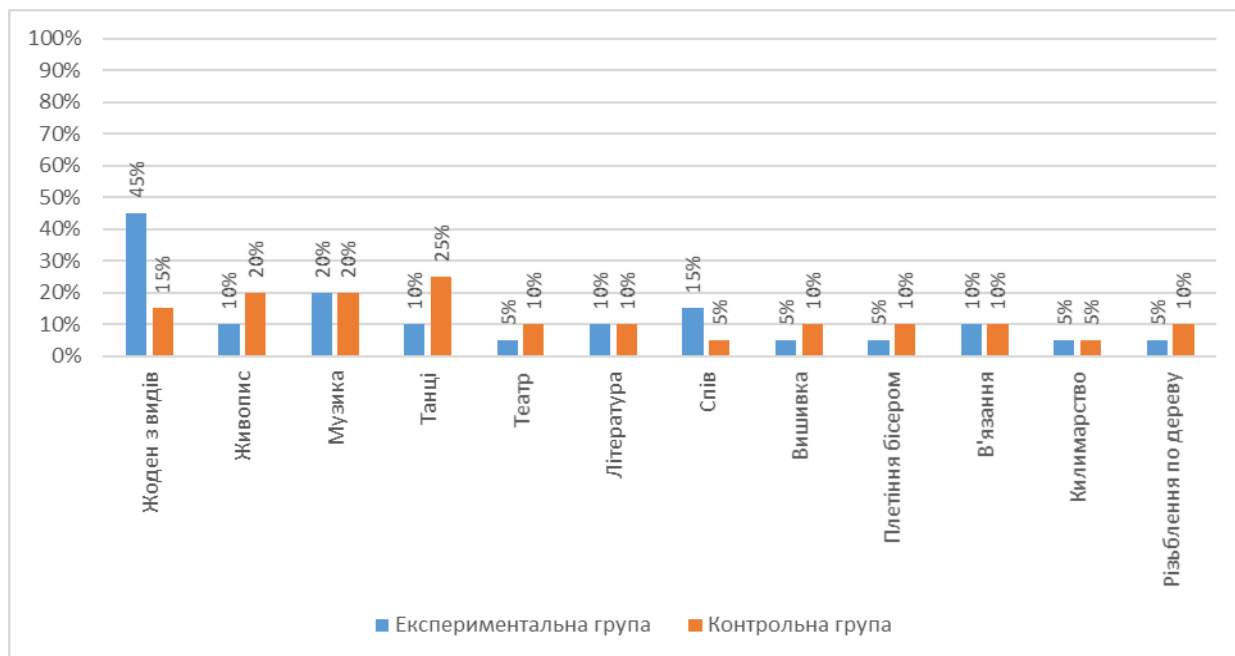
**Рисунок 2.9. Розподіл батьків молодших школярів за оцінюванням естетичного розвитку їхньої дитини, %**

Так, згідно даних, представлених на рисунку 2.9, вважають, що їхня дитина є більш чи менш естетично вихованою 65% батьків дітей експериментальної групи та 80% батьків дітей контрольної групи. Поряд з тим, половина з цих батьків в обох групах вважають, що необхідно проводити подальшу роботу з естетичного виховання школярів, оскільки «немає меж досконалості». В свою чергу, 35% батьків дітей експериментальної групи та 20% батьків дітей контрольної групи не вважають своїх дітей естетично розвиненими. Отримані дані певною мірою підтверджують дані, отримані в ході проведення бесід зі школярами та спостереження за ними.

Відповіді батьків молодших школярів на наступне питання анкети дозволило скласти уявлення про те, які види мистецтва вже привернули увагу школярів на момент проведення дослідження. Так, згідно даним, представленим на рисунку 2.10, майже половина (45%) дітей експериментальної групи і 15% дітей контрольної групи не були зацікавлені жодним з видів мистецтва. Інші ж діти зацікавлені живописом, музикою, хореографією, театралізованою діяльністю, вокалом. Слід зазначити, що діти виявляли зацікавленість і декоративно-прикладними видами мистецтва: вишивкою, плетінням бісером,

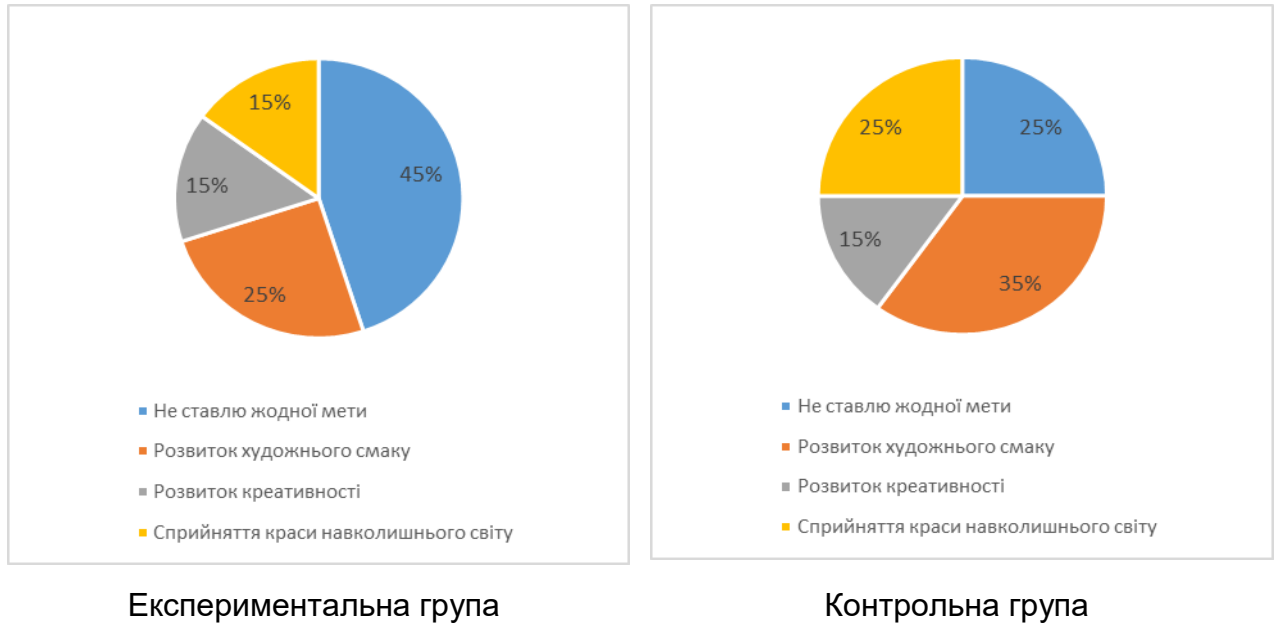


в'язанням, різьбленням по дереву і навіть килимарством. Важливо також зазначити, що частина дітей зацікавлені лише одним видом мистецтва. Проте, є й такі діти в обох досліджуваних групах, творча діяльність яких не обмежується рамками одного виду мистецтва.



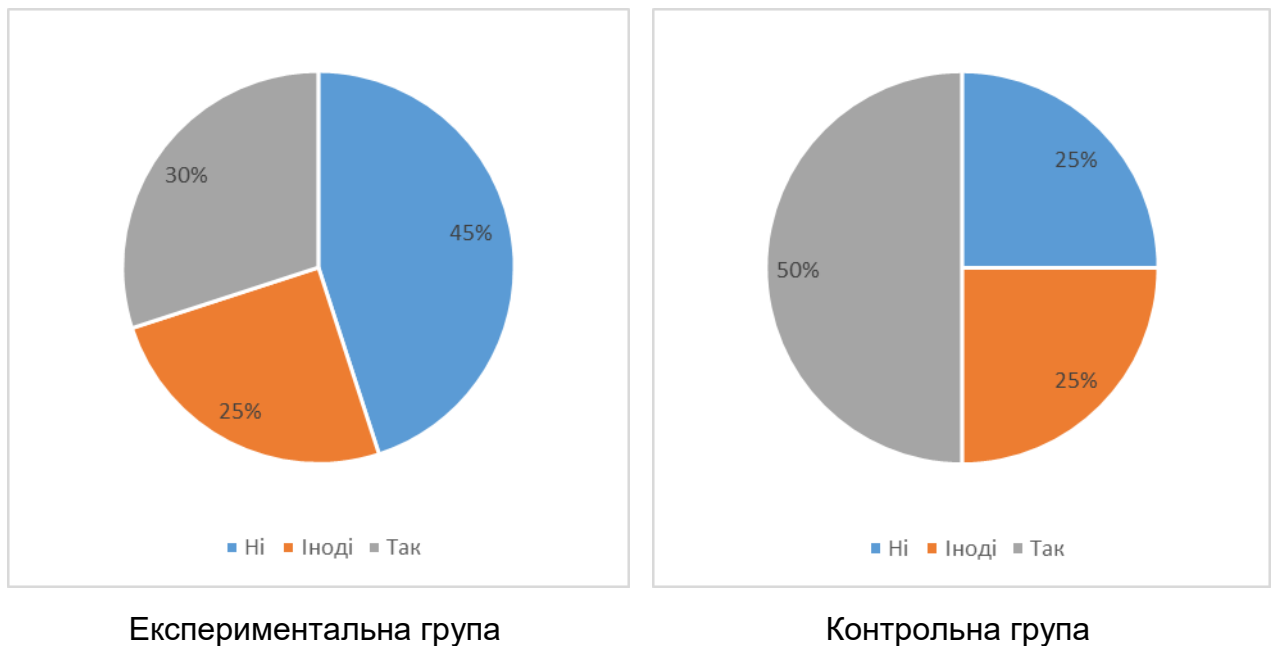
**Рисунок 2.10. Види мистецтв, які привернули увагу молодших школярів (за вказівкою батьків), %**

Відповідаючи на запитання про те, що першочергово стоїть на меті естетичного розвитку школярів (рисунок 2.11), батьки відзначали розвиток в дітей художнього смаку (ЕГ – 25%; КГ – 35%), розвиток креативності (ЕГ – 15%; КГ – 15%) і розвиток сприйняття краси навколишнього світу (ЕГ – 15%; КГ – 25%). Проте, значною кількістю батьків молодших школярів (ЕГ – 45%; КГ – 25%) було зазначено, що вони не ставлять перед собою жодної мети, пов'язаної з естетичним розвитком своїх дітей. Аналіз відповідей показав, що це ті самі батьки, що зневажливо ставляться до даного аспекту особистісного розвитку дітей.



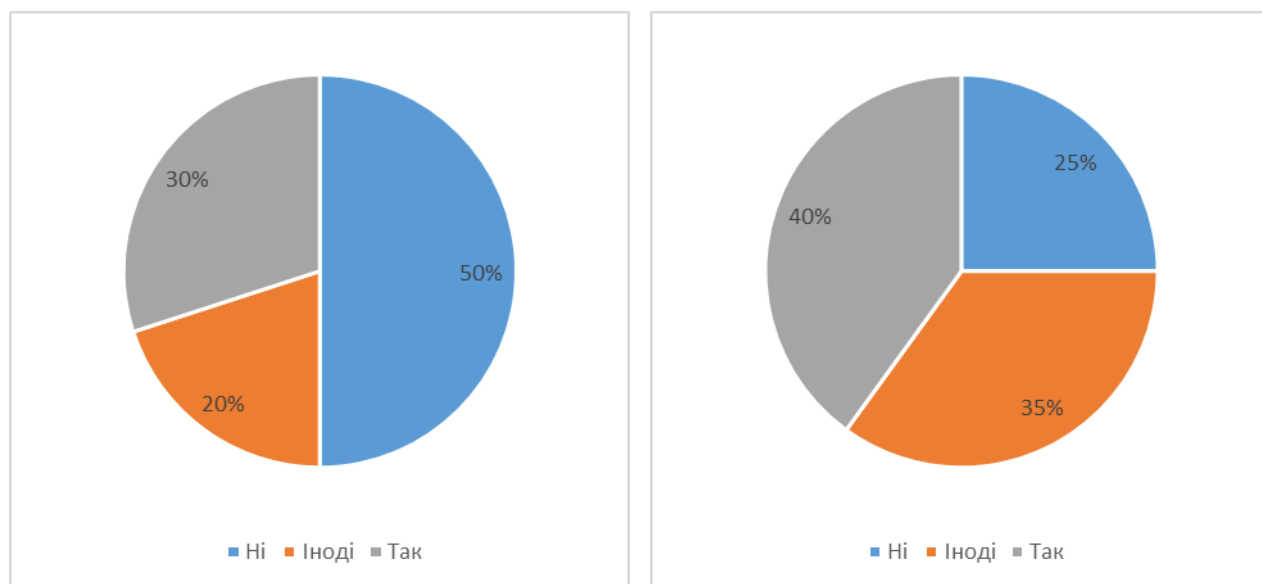
**Рисунок 2.11. Розподіл батьків молодших школярів за визначенням мети естетичного розвитку дитини, %**

Відповіді батьків молодших школярів на запитання «Чи підтримуєте Ви активну участь Вашої дитини в естетичних заняттях чи гуртках?» показали (рисунок 2.12), що в більший чи меншій мірі сприяють участі свої дітей в творчій діяльності і залучають їх до участі в заняттях мистецтвом 55% батьків дітей експериментальної групи і 75% батьків контрольної групи.



**Рисунок 2.12. Розподіл батьків молодших школярів за підтримкою активної участі дитини в естетичних заняттях/гуртках, %**

Батьки 45% школярів експериментальної групи й батьки 25% школярів контрольної групи своїх дітей до творчої діяльності не залучають. Більш того, ті самі батьки не організують сімейні заходи (екскурсії до художніх галерей, музеїв, театрів або інших подібних подій), спрямовані на естетичний розвиток школярів (рисунок 2.13), в той час, як інші батьки приділяють цьому увагу.



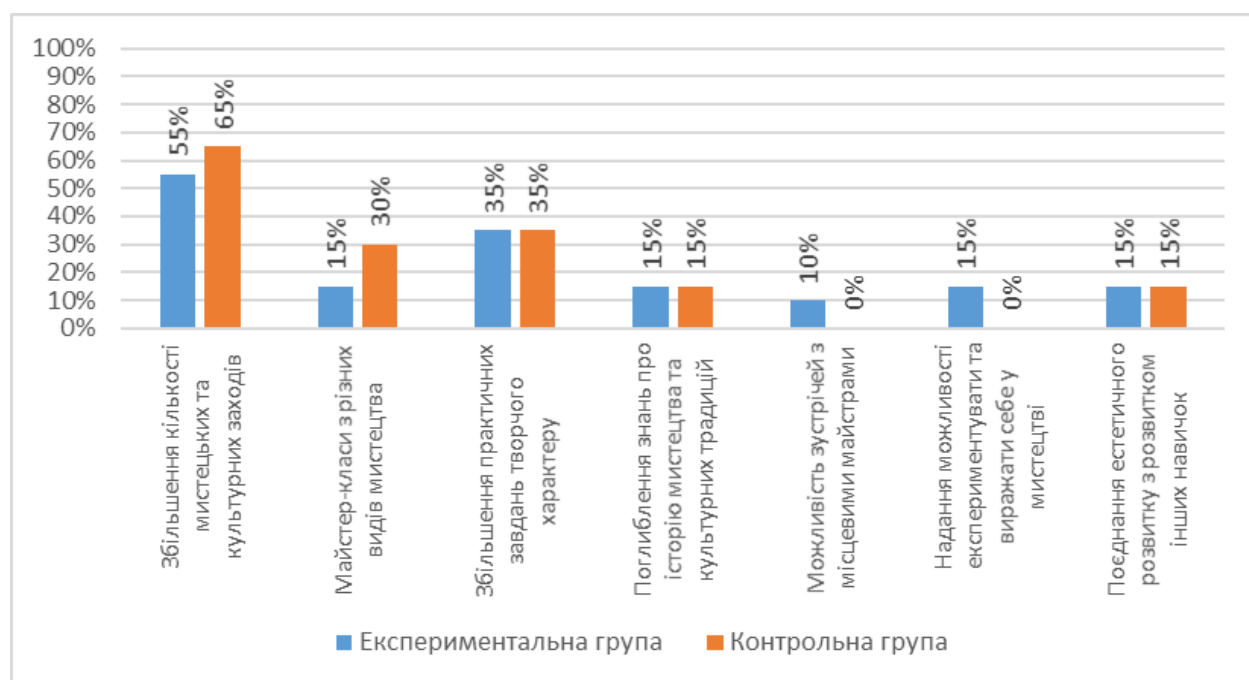
Експериментальна група

Контрольна група

**Рисунок 2.13. Розподіл батьків молодших школярів за реалізацією сімейних заходів, спрямованих на естетичне виховання дитини, %**

Проте, не зважаючи на особисту незацікавленість частини батьків молодших школярів щодо особистої участі в естетичному вихованні дітей, всі без виключення батьки вважають доречним внести певні зміни або покращення в підходах до естетичного розвитку учнівської молоді в школі й в спільноті в цілому. Аналіз відповідей батьків школярів дозволив виділити групи змін, представлені на рисунку 2.14. Так, згідно даних зазначеного рисунка, батьки молодших школярів вважають за потрібне збільшити кількість мистецьких та культурних заходів (ЕГ – 55%; КГ – 65%) та впровадити більше практичних завдань творчого характеру в школі (ЕГ – 35%; КГ – 35%). Поряд з тим, деякі батьки вважають за потрібне впровадити в школах майстер-класи з різних видів мистецтва для дітей різного віку (ЕГ – 15%; КГ – 30%), заходи, спрямовані на поглиблення знань школярів про історію мистецтва та культурних традицій

(ЕГ – 15%; КГ – 15%), поєднання естетичного розвитку з розвитком загальних та спеціальних навичок (ЕГ – 15%; КГ – 15%), творче експериментування (ЕГ – 15%) та зустрічі з «людьми мистецтва» (ЕГ – 10%).



**Рисунок 2.14. Побажання батьків щодо змін/покращення в підходах до естетичного розвитку школярів в школі/спільноті, %**

Отже, аналіз відповідей батьків молодших школярів на запитання анкети показав, що в більшості вони вважають свої дітей більш чи менш естетично розвиненими і вважають за необхідне проводити відповідну роботу з естетичного виховання дітей як вдома, так і в закладі освіти. Поряд з тим, анкетування показало, що серед батьків школярів є досить багато таких, що зневажливо ставляться до даного аспекту особистісного розвитку дітей, у зв'язку з чим не сприяють участі свої дітей в творчій діяльності і не залучають їх до участі в заняттях мистецтвом і не організують сімейні заходи (екскурсії до художніх галерей, музеїв, театрів або інших подібних подій), спрямовані на естетичний розвиток школярів. Проте, як і інші батьки вони зовсім не проти, щоб естетичним вихованням їхніх дітей займалася школа.

Друга серія констатуючого експерименту дозволила нам розв'язати друге завдання: вивчити специфіку діяльності педагогів, спрямованої на естетичне

виховання дітей. Вона включала анкетування класних керівників і аналіз планів виховної роботи в других класах.

Анкетування педагогів здійснювалося за допомогою *анкети «Естетичний розвиток школярів»* (авторська розробка на основі анкети О. А. Юрко) (додаток Г). Воно проводилось з метою виявлення особливостей педагогічної роботи, спрямованої на естетичне виховання молодших школярів, у рамках позаурочної діяльності. В тому числі, розглядалося питання використання педагогами української народної казки як засобу естетичного виховання дітей зазначеного віку.

Аналіз відповідей класних керівників показав, що в них цілком сформоване уявлення про естетичну вихованість. При цьому під естетичною вихованістю дитини вчителі розуміють це здатність сприймати, розуміти і цінувати красу, гармонію, естетичні цінності та виражати свої почуття та думки через мистецтво, дизайн, музику, літературу та інші виразні форми. Класні керівники вважають, що це важлива складова загального розвитку особистості дитини, яка допомагає їй розбиратися в навколишньому світі, відчувати емоції, розвивати креативність та розкривати свій внутрішній світ. Основними цілями естетичного виховання школярів класні керівники вважають розвиток естетичного смаку (формування здатності сприймати та розрізняти красу в різних її проявах, стимулювання креативності та творчого мислення, здатності розуміти важливість естетики для сучасного суспільства).

Класні керівники, за їхніми словами, використовують різноманітні форми роботи, спрямовані на розкриття естетичної чутливості та творчих здібностей своїх вихованців. Серед них: мистецькі заняття (музикальні, театральної майстерності, тощо), організація виставок дитячих малюнків, робіт із прикладного мистецтва, підготовка до виступів на шкільних заходах творчого характеру, літературні читання, під час яких діти можуть ознайомитися з художньою літературою, вивчення життя та творчості видатних художників, композиторів, письменників через бесіди, презентації та дослідження, відвідування музеїв, галерей, театрів та інших культурних закладів для вивчення

та сприйняття мистецтва в реальному середовищі. При цьому найбільш ефективною для естетичного розвитку школярів вчителі вказали вивчення життя та творчості видатних (керівник 2-А класу) і організацію виставок (керівник 2-Б класу).

Використання українських народних казок, на думку класних керівників, цілком може бути ефективним інструментом для естетичного виховання молодших школярів. Проте вони не вбачають необхідності використовувати їх у своїй роботі зі школярами, оскільки використовуваних ними методів роботи в даному напрямку цілком достатньо. До того, ж, на думку вчителів, є твори, які більш цікаві для проведення роботи з естетичного виховання учнівської молоді.

Серед труднощів, що виникають у роботі, спрямованій на естетичний розвиток школярів, керівники визначили: різний рівень інтересу та вмінь школярів, розмаїття їх мистецьких інтересів та смаків, обмежений час і ресурси, обмеженість доступу до мистецьких ресурсів, брак підтримки з боку батьків. Всі ці виклики, на думку вчителів, вимагають уваги та пошуку відповідних рішень.

На питання, чи налагоджена співпраця з батьками учнів у питаннях естетичного виховання, обидва класні керівники визнали, що така робота є недостатньою і обмежується звертанням до батьків щодо надання допомоги дітям при підготовці до загальношкільних, місцевих та районних творчих заходів. Проте, вчителями було зазначено, що батьки в більшості не мають бажання приймати участь у такій роботі, тож заклики часто залишаються без відгуку.

*Аналіз планів виховної роботи* був включений нами в експеримент з метою складання уявлення про систематичність проведення з молодшими школярами роботи, спрямованої на їхній естетичний розвиток, а також для ознайомлення зі змістом цієї роботи.

Вивчення планів показало, що вчителі дійсно впроваджують озвучені ними форми роботи, спрямовані на естетичне виховання молодших школярів. Проте, ці заходи не є систематичними і проводяться вкрай рідко. Поряд з тим, план

роботи «рясніє» годинами спілкування, в основі яких лежить лекційна подача матеріалу. Іноді класоводами використовуються ІКТ.

Таким чином, програма діагностичного дослідження була складена з використанням методів, що дозволили повною мірою виявити рівень естетичної вихованості молодших школярів та виявити особливості педагогічної роботи, спрямованої на естетичний розвиток дітей у рамках позаурочної діяльності. Отримані в ході проведення дослідження результати переконливо демонструють, що естетична вихованість абсолютної більшості молодших школярів, що взяли участь в дослідженні, є недостатньою. При цьому ми виявили, що педагогічна робота в цьому напрямку ведеться несистематично (окрім відповідних уроків), а форми роботи, що використовуються в позаурочній діяльності, є переважно шаблонними і не відповідають інтересам дітей молодшого шкільного віку. Окрім того, було визначено, що значна кількість батьків школярів взагалі не приділяє уваги естетичному вихованню своїх дітей, а деякі батьки займаються цим достатньо рідко, сподіваючись на вчителів і перекладаючи на них відповідальність. У зв'язку з усім зазначеним вище молодші школярі потребують проведення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на підвищення рівня естетичної вихованості.

## **2.2. Обґрунтування педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки**

В рамках формуючого етапу дослідження (грудень 2022 року – квітень 2023 року) робота проводилася з молодшими школярами експериментальної й контрольної групи згідно з освітніми планами. Поряд з тим зі школярами, які увійшли в експериментальну групу, за домовленістю з керівництвом закладу і класним керівником проводилися години спілкування (2 рази на місяць), в основу яких було покладено українські народні казки (табл. 2.2).

**Перелік казок, використуваних  
для естетичного виховання молодших школярів**

№ з/п	Назва казки	Зміст казки
1	Ріпка	Казка про спільну працю та взаємодопомогу, що може підкреслити красу та цінність співпраці. Знайомство дітей з поняттям «ритм».
2	Коза-дереза	Казка вчить не брехати, цінувати чужу роботу, вірити близьким, а також вчить дітей захищати скривджених та допомагати слабшим. Казка не лише має цінне повчальне значення, а й може сприяти розвитку естетичного смаку та сприйняття краси в різних аспектах. Формування у школярів уявлення про поняття «грати на контрасті».
3	Морозко	Казка про дівчинку, яка заслужила допомогу від доброго Морозка завдяки своєму добротливому серцю та великодушності. Ця казка містить в собі багато описів природних красот, образів та дій. Розглядання поняття «композиція твору».
4	Солом'яний бичок	Казка має чимало можливостей для естетичного виховання школярів, оскільки вона містить багато образів, візуально насичених сцен і допомагає розвивати естетичне сприйняття та смак у дітей. Формування в школярів поняття «експресія».
5	Мішок золота	Казка розповідає про вирощування пшениці та важливість праці та гармонії з природою.



## Продовження таблиці 2.2

№ з/п	Назва казки	Зміст казки
6	Лисичка-сестричка та Вовчик-братик	Казка має важливий моральний висновок і може бути використана для розвитку естетичного сприйняття та творчості у дітей.
7	Летючий корабель	У казці показано, що шанобливе ставлення батьків до дитини, і навпаки, молодших до старших – основа успішного вирішення життєвих проблем.
8	Івасик-Телесик	У казці розповідається про хлопчика Івасика, який був дуже чемним і охайним. Казка підкреслює важливість догляду за собою та своїм виглядом. До того ж сюжет казки показує, як треба себе вести в різних життєвих ситуаціях, направляють у виборі типу поведінки.
9	Сонце, Мороз і Вітер	Казка розповідає про змагання Сонця, Мороза та Вітру, які хочуть виявити свою силу над природою. Казка має багато образних описів, які можуть надихнути дітей розвивати своє естетичне сприйняття та творчість.
10	Кривенька качечка	В казці засуджуються орієнтація на власну вигоду та підступність. Вона допомагає побачити красу навколишнього світу (навіть в тих, хто здається не дуже привабливим).

Як свідчать дані, представлені в таблиці 2.2, в роботі зі школярами використовувалися казки про тварин, чарівні казки, соціально-побутові казки. Всі вони мали великий потенціал для естетичного розвитку школярів, оскільки містили в собі багато образів, мальовничих описів природи та моральних

висновків.

Естетичне виховання молодших школярів за допомогою української народної казки реалізовувалося наступним чином:

1. Вибір казки. Вибиралася певна казка, яка має яскравий естетичний зміст і використовує різні художні засоби для передачі настрою, образів та моральних цінностей.

2. Читання казки. Організовувалося читання обраної казки у класі. Для забезпечення атмосфери, що приє зосередженому сприйняттю та емоційному відгуку, казка озвучувалася або педагогом, або групою дітей, які були підготовлені до цього заздалегідь.

3. Опис образів. Школярам пропонувалося описати головних героїв казки, їх зовнішність, риси характеру та поведінку, тощо. При цьому зверталася увага на їхню здатність використовувати мовні засоби для передачі образів та вражень.

4. Розуміння моралі. Зі школярами проводилися бесіди, спрямовані на засвоєння ними основної моральної цінності казки. При цьому зверталася увага на їхню здатність розуміти та аргументувати явні та скриті послання.

5. Визначення настрою. Учням пропонувалося описати настрій, який створюється в казці, використовуючи слова та фрази, які повноцінно передають емоції.

6. Творчі завдання. Після читання казки школярам пропонувалися різноманітні творчі завдання.

Ефективність роботи з естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки залежить не тільки від змісту виховної роботи, а й від створення відповідних педагогічних умов, що забезпечують можливість успішної реалізації завдань такої роботи. Так, педагогічними умовами, що сприяють ефективному використанню української народної казки для естетичного виховання дітей, були визначені наступні:

- створення відповідної емоційно-психологічної атмосфери;
- пошук зв'язку казкових подій з особистим досвідом школярів;
- організація детального аналізу твору, його докладне обговорення;

- розкриття естетичного потенціалу казок через зв'язок з іншими видами мистецтва;
- створення творчого середовища.

Розглянемо докладно особливості створення та реалізації зазначених педагогічних умов.

*Створення емоційно-психологічної атмосфери* є дуже важливою умовою для розвитку дітей та підтримки їх емоційного стану. Особливо це актуально, коли йдеться про висловлювання думок та емоцій, пов'язаних, в тому числі, з казкою. Для створення комфортного та довірливого середовища для дітей було використано наступні прийоми:

1. Демонстрація позитивного сприйняття через виявлення інтересу та позитивного ставлення до кожної дитини, уважність до думок дітей.

2. Природність і відвертість вчителя:

- жарти або веселі історії, засновані на темі казки (допомагають зняти напругу та сприяти більшій відкритості дітей);
- відверте висловлювання емоцій, пов'язаних з казкою (наприклад, «Ця історія завжди робить мене сумним/радісним/захопленим, оскільки...»);
- запити на думку дітей (наприклад, «Як ви відчуваєте цю ситуацію у казці?», «Що ви думаєте про вчинки головного героя?», тощо);
- автентичність (важливо не приховувати свої власні реакції та емоції, оскільки діти відчувають, коли педагог є щирим і натуральним);
- поширення власного досвіду (наприклад, через розповідь дітям про свої враження від казки).

3. Активне слухання дітей (допомагає дітям відчувати, що їхня думка важлива) через:

- утримання очного контакту під час розмови з дітьми;
- відкриту позицію тіла (наприклад, схилившись вперед або вказуючи в напрямку дитини);
- уникнення переривання дітей під час їхнього висловлювання;
- уточнюючі запитання, що стосуються їхньої думки, почуттів та

вражень від казки;

- активне висловлювання зацікавленості (наприклад: «Цікаво, розкажи нам більше про це», «Як ти відчував цю ситуацію?», тощо);
- підтримку жестами (наприклад, кивання головою), усмішкою;
- позитивне підкріплення (використання позитивних слів та виразів, щоб зміцнити позитивний настрій дітей).

4. Організація групового обговорення та діяльності, де діти можуть взаємодіяти між собою та ділитися своїми думками.

Важливо зазначити, що при використанні представлених вище прийомів треба знати міру і дотримувались відповідних граней, враховуючи вікові особливості дітей та їхні потреби.

Педагогічний підхід, який передбачає знаходження спільних точок *контакту між казковими персонажами та особистим досвідом дітей*, є дуже цінним і ефективним, оскільки допомагає дітям не лише розуміти зміст казок, але й зв'язувати їх із своїм власним життям, переживаннями та емоціями. Ось декілька способів, які використовувалися для сприяння глибшому розумінню та усвідомленню школярами змісту казок:

1. Емоційна ідентифікація. Порівнюючи почуття та емоції казкових персонажів зі своїми власними, діти могли краще сприймати їхні дії та рішення. Наприклад, якщо головний герой казки відчував страх або радість, діти могли поділитися своїми власними історіями, коли вони відчували те саме.

2. Аналогії з реальним життям. Ми вчити дітей розпізнавати схожі ситуації або проблеми у житті казкових героїв і їхні власні досвіди.

3. Порівняння значень і моралей. Розмірковуючи над тим, які висновки можна зробити з пригод казкових персонажів, діти глибше усвідомлювали значення моралей та цінностей, які передавалися через казки.

4. Створення оповідань на основі змісту казок, що розглядаються. Ще одним способом посприяти глибшому розумінню та усвідомленню школярами змісту казок (в тому числі глибше відчуті та зрозуміти їхніх героїв) стало заохочення дітей до створення власних казок, де вони використовують свій

власний досвід та емоції для створення героїв і сюжетів. Також дітям пропонувалося скласти короткі оповідання про героїв казки або про умови, в яких відбувалися ті чи інші події.

5. Залучення школярів до обговорення казок та їхніх власних вражень з метою обміну думками та спостереженнями, що поряд з усім іншим, сприяло розвитку навичок слухання та висловлювання власних думок.

Провідне місце у роботі з казками посідав *аналіз твору, його обговорення*, що мало свою специфіку. Так, учням (індивідуально або групі з 3-4 осіб) роздавалися індивідуальні картки з завданнями, в рамках виконання яких їм пропонувалося відповісти на запитання: «Що тебе вразило і схвилювало в казці?»; «Визнач мотиви поведінки головних героїв»; «На чиєму боці твої симпатії?»; «Які ти відчуваєш почуття у тій чи іншій ситуації?»; «Визнач власне ставлення до подій, зображених у творі, вчинків дійових осіб (покритикуй або захисти їх)»; «Хто із героїв казки викликає у тебе негативні почуття?»; «Склади список найважливіших якостей головного персонажу казки». Також школярі встановлювали причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою казкових героїв («Чому персонаж діє так, а не інакше?», «Як, ти гадаєш, треба було завершити казку?», «Чому важливо бути милосердним, чуйним?», тощо) та досягали глибокого емоційного відгуку на переживання персонажів казок. Окрім того, дітям пропонувалося описати умови, в яких відбувалися казкові події, спираючись на елементи тексту або на особисту уяву.

*Розкриття естетичного потенціалу казок* здійснювалося через зв'язок з іншими видами мистецтва. Учням пропонувалися завдання наступного характеру:

1. Музична інтерпретація казки. Школярам пропонувалося створити коротку мелодію чи музичний фрагмент, який би відображав настрій або події з казки. Діти могли використовувати різні музичні інструменти або навіть свої голоси для створення музичних образів.

2. Малюноква інтерпретація казки. Школярі отримували завдання

намалювати сцену з казки (або запропоновану педагогом, або таку, що найбільш запам'яталася). Вони мали змогу відобразити головних героїв, місце дії або важливі аспекти події. Також, вони могли отримати завдання: створити малюнок, який показує, які події відбувалися після закінчення казки; створити свою версію обкладинки для казки, відображаючи своє уявлення про події та персонажів; розробити ілюстрації, що відображують зміст казки.

3. Танцювальна інтерпретація казки. Дітям пропонувалося створити короткий танцювальний номер, який би виражав настрій чи події з казки. Вони могли використовувати рухи та пози з відповідною музикою для створення власного танцю.

4. Скульптурна інтерпретація казки. Школярам пропонувалося створити скульптуру або виріб з доступних матеріалів, який би символізував казку. При цьому вони мали змогу створити 3D образ героя, предмета або місця з казки.

5. Музичний фон для читання казки. Школярам пропонувалося подумати й визначити, які музичні фоні або під які звукові ефекти могли б підкреслити настрій під час читання казки.

6. Творча декламація та імпровізація. Дітям пропонувалося підготувати коротку виставу, де вони б використовували елементи театру, музики та танців для передачі ключових моментів казки. При цьому вони мали можливість спробувати створити свою власну інтерпретацію казки.

7. Об'єднання мистецьких форм. Дітям пропонувалося створити колективний проект, який би поєднував різні мистецькі форми. Наприклад, створити «живий музей», де діти відіграють ролі героїв казки, виконують музику, танці та показують малюнки чи скульптури, пов'язані з казкою.

Чудовим інструментом при роботі з казкою виявилися ігри та ігрові активності, оскільки вони дозволили дітям глибше зануритися в сюжет, краще зрозуміти персонажів та події. Надамо декілька прикладів ігор, які застосовувалися під час роботи з казкою:

1. «Живи казкою». Діти вибирали персонажа казки і втілювали його через гру. Вони мали змогу обговорювати, як цей персонаж відчувається, які мотиви

у нього є і як він реагує на події. Потім діти відігравали сцени з казки, додавши свої інтерпретації.

2. «Альтернативний сюжет». Діти могли змінювати сюжет казки, виходячи зі своїх ідей. Наприклад, вони могли розглядати, як би змінилися події, якби головний герой прийняв інші рішення.

3. «Доповнення історії». Після прочитання казки, діти придумували, що сталося б далі, якби вони були у світі цієї казки. Вони могли при цьому використовувати свою фантазію, щоб доповнити історію новими подіями, персонажами або розв'язанням.

4. «Діалоги і сцени». Діти отримували завдання вигадати діалоги між персонажами та відтворити ключові сцени з казки.

5. «Зміна перспективи». Діти робили спроби розглядати казку з різних перспектив, наприклад, намагалися побачити сюжет очима «лихого» персонажа, а потім – «доброго».

6. «Створення міні-п'єси». Діти писали або вигадували коротку п'єсу, яка розгортається в світі казки. Вони могли взяти ключові моменти або персонажів і створити свою власну інтерпретацію.

7. «Маски». Школярі створювали маски персонажів казки. Потім вони могли використати їх для відтворення сюжету казки або для створення своїх історій.

8. «Відгадай персонажа». Один учасник описував персонажа з казки, не називаючи його імені, а інші робили спроби вгадати, про кого йде мова.

9. «Створення альтернативного закінчення». Діти вигадували своє власне закінчення для казки.

10. Тіньова театральна вистава. Дітям пропонувалося використовувати картонні вирізанки, щоб створити тіньові фігури персонажів та відтворити сцени з казки на освітленому екрані.

11. Складання абеткового словника. Діти створювали абетковий словник, вибираючи слова або фрази, пов'язані з казкою, та обговорюючи їх значення.

*Створення творчого середовища для дітей – це важлива умова розвитку*

творчого мислення і фантазії школярів при роботі з казкою. Для створення такого середовища було втілено наступні ідеї:

1. Забезпечення дітей різноманітними матеріалами для творчості (малювання, ліплення, аплікації, тощо): пензлями, кольоровими олівцями, фломастерами, папером, пластиліном та іншими інструментами.

2. Створення спеціального кутку з книжками казок, де діти можуть вільно вибирати казки для читання, з додаванням до цього куточка блокнотів для записів, де діти можуть писати власні версії казок.

*Наведемо приклади роботи з деякими казками.*

*Програма роботи з українською народною казкою «Морозко».*

1. Читання та розгляд ілюстрацій. Разом з дітьми озвучується казка і розглядаються ілюстрації до неї. Проводиться обговорення того, як художник зобразив різні образи та сцени, і як це впливає на сприйняття казки.

2. Майстер-клас з мистецтва. Діти запрошуються до участі в творчій діяльності (малювання чи ліплення /за бажанням/), у якій вони отримують змогу виразити свою творчість, натхнені казковими образами та природними мотивами. Наприклад, вони можуть підготувати власні ілюстрації до казки.

3. Театралізовані ігри. Організовується театралізована діяльність за мотивами казки, де діти виконують ролі її героїв (як головних, так і другорядних).

4. Пошук краси у повсякденності. Дітям пропонується розглянути навколишні об'єкти і разом виявити їхню красу (незвичайний вигляд хмар, гармонія кольорів у пейзажі, тощо).

*Програма роботи з українською народною казкою «Солом'яний бичок».*

1. Читання та розгляд ілюстрацій. Разом з дітьми озвучується казка і розглядаються ілюстрації до неї. Проводиться обговорення того, як художник зобразив різні образи та сцени, і як це впливає на сприйняття казки. Діти можуть виявити свої враження від зображень, обговорювати деталі малюнків, спостерігати за використанням кольорів та форм.

2. Обговорення символіки. Проводиться бесіда з дітьми про символіку



казки, про її глибший сенс та мораль.

3. Моделювання і ліплення. Педагог пропонує дітям виліпити маленькі фігурки героїв чи предметів з казки.

4. Ляльковий театр. Дітям пропонується розіграти сюжет казки з використанням виліплених фігурок.

5. Хореографічні експерименти. Педагог спонукає дітей до участі в танцювальних вправах, які виявляють характерні риси героїв казки.

*Програма роботи з українською народною казкою «Івасик-Телесик».*

1. Читання та аналіз казки. Дітям пропонується прочитати казку і обговорити її сюжет та головних героїв. Підкреслюється, який Івасик був доглянутий і охайний, а його старання призвели до того, що він завжди виглядав добре.

2. Догляд за собою. Після аналізу казки з дітьми обговорюється важливість догляду за собою. Надаються пояснення, як правильний догляд за власним тілом і одягом може допомогти виглядати краще та почуватися комфортно. Наголошується на тому, що треба дбати про свою особисту гігієну, здоров'я та зовнішній вигляд.

3. Ігрові завдання. Завдання пов'язані з доглядом за собою: створюється «доглядова станція», де діти можуть «розфарбувати» своє взуття, «прикрасити» віршем свій одяг, тощо.

4. Мистецька діяльність. Дітям пропонується створювати ілюстрації до казки. Після закінчення роботи усі разом розглядають малюнки, обговорюють кольорову гаму, деталі та виразність.

5. Модний показ. Дітям пропонується провести «модний показ», де вони можуть продемонструвати свої стильні та доглянуті образи.

6. Обговорення краси та гармонії. Вивчається поняття краси та гармонії. Обговорюється, як красивий і доглянутий вигляд може впливати на самопочуття і сприяти позитивному ставленню до себе.

*Програма роботи з українською народною казкою «Сонце, Мороз і Вітер».*

1. Вивчення образів і описів. Разом з дітьми розглядаються описи

природних явищ та образів у казці. Педагог допомагає дітям уявити, як можна зобразити ці образи в малюнках чи власних оповіданнях.

2. Малювання та графіка: Дітям пропонується намалювати свої власні інтерпретації образів Сонця, Мороза та Вітру. При цьому вони можуть використовувати різні малюнкові техніки, щоб передати атмосферу та настрій казки.

3. Літературні експерименти. Дітям пропонується спробувати написати власні вірші, оповідання або діалоги, які б відображали змагання між образами Сонця, Мороза та Вітру.

4. Роздуми про взаємодію природних явищ. Проводиться обговорення з дітьми особливостей взаємодії природних явищ та визначається важливість рівноваги у природі.

5. Роздуми про красу природи. Педагог спонукає дітей висловлювати свої думки щодо краси природи, яку описує казка. Проводиться аналіз впливу змін погоди на зовнішній вигляд природи.

Існує пряма залежність між творчістю та емоційно-чуттєвою сферою: дитина-творець, маючи змогу реалізувати власні творчі потенції переживає світлі, гуманні емоції та почуття, які у свою чергу, стимулюють творче пізнання сенсу істини, добра, краси та використання їх сили у своїй життєдіяльності. Під час ідентифікації з героями казок, діти переживають боротьбу протилежних сил, тенденцій, моделюють їх у собі, створюють інтегральні образи позитивної діяльності. Вони, власне, є співучасниками сюжету, уявно живуть і діють з персонажами творів. Варто підкреслити, що важливими особливостями будь-якого виховного заходу є видовищність та емоційність. Власне, емоційно-образний вплив на особистість учня переважає над інформаційно-логічним, у той же час органічно поєднуючись з ним. Тому одним з важливих видів роботи з українською народною казкою стала підготовка до свята «Стежками українських народних казок» (сценарій, розроблений Г. Марчук [39], представлено у ДОДАТКУ Д). З цією метою протягом кількох місяців проводилися додаткові заняття з дітьми за домовленістю з керівництвом закладу

і батьками, оскільки заняття не були частиною освітнього процесу навчального закладу.

Підготовка молодших школярів до заходу виявилася захопливим та творчим процесом, який, на нашу думку, надав дітям багато корисних навичок та вражень. Підготовка до заходу відбувалася наступним чином:

1. Вивчення казок, обговорення основних персонажів, сюжетів та ключових моментів.

2. Підготовка ілюстрацій казкових героїв.

3. Створення казкового кросворду

4. Розігрування сцен. Поступово використовувалася рольова гра для розігрування окремих сцен з казок. При цьому ролі було розділено на всіх дітей класу.

5. Розвиток емоційної виразності. Проводилися вправи на розвиток міміки, жестів та голосу, спрямовані на допомогу дітям краще виразно передавати емоції персонажів.

6. Створення костюмів та декору. Разом з дітьми розроблялися маски до українських народних казок («Колосок», «Ріпка», «Івасик-Телесик», «Рукавичка», «Вовк і семеро козенят», тощо) та простий декор для оформлення. Залучення дітей до цього процесу сприяло їхній творчості та відчуттю відповідальності за успішність проведення заходу.

7. Вивчення текстів. Школярам надавалася допомога у вивченні текстів своїх ролей. Для цього використовувалися прийоми повторення, розігрування та гри в слова для засвоєння тексту.

8. Проектування музичного супроводу. Підбиралися звуки та музика, які підкреслять атмосферу заходу. Діти допомагали обирати звукові ефекти.

9. Проведення репетицій.

У якості глядачів було запрошено батьків молодших школярів, для яких діти самостійно виготовили запрошення.

Таким чином, подане вище дозволяє сформулювати уявлення про зміст роботи, спрямованої на естетичне виховання молодших школярів засобами

української народної казки, та педагогічні умови використання казки для естетичного розвитку дітей.

### **2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи з естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки**

Робота в експериментальній групі (ЕГ) здійснювалася на основі розробленої нами програми, з дотриманням виділених і обґрунтованих педагогічних умов щодо змісту й організації освітньої діяльності молодших школярів. Освітній процес у контрольній групі (КГ) здійснювався за затвердженою в закладі освіти програмою.

Після закінчення формуючого етапу дослідницької роботи було реалізовано контрольний етап, метою якого було порівняння отриманих після перетворюючої роботи результатів з початковими показниками, виявленими у процесі здійснення констатуючого етапу дослідження.

Виділимо завдання контрольного експерименту:

1. Оцінка рівня естетичної вихованості молодших школярів.
2. Порівняння початкових і кінцевих показників та виявлення змін у проявах естетичної вихованості молодших школярів.

Прагнучи реалізувати завдання контрольного етапу, ми повторно застосували такі методи констатуючого етапу, як:

- бесіда з молодшими школярами;
- спостереження за дітьми в звичайних умовах життєдіяльності.

Поряд з дітьми експериментальної групи до участі в повторному дослідженні було залучено дітей контрольної (порівняльної) групи, з якими дослідно-експериментальна робота не проводилася.

Результати, отримані в ході проведення *бесід з молодшими школярами*, спрямованими на оцінку сформованості в них естетичних знань, представлено в таблиці 2.3.

**Динаміка рівнів сформованості естетичних знань  
молодших школярів ЕГ та КГ (у % )**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	30	0	-30	15	15	0
Середній	35	35	0	50	40	-10
Високий	35	65	+30	35	45	+10

З даних таблиці видно, що в експериментальній групі при повторному дослідженні не було виявлено жодного школяра з низьким рівнем сформованості естетичних знань. Так, якщо при первинному дослідженні таких дітей було виявлено 30%, то на контрольному етапі всі ці діти продемонстрували середній рівень сформованості естетичних знань. Поряд з тим, на 30% збільшилася кількість школярів з високим рівнем сформованості естетичних знань. В контрольній групі за досліджуваний період також відбулися певні позитивні зрушення, але вони менш значні, ніж в експериментальній групі.

Результати спостереження за дітьми в звичайних умовах життєдіяльності, орієнтованого на оцінювання різних аспектів емоційної вихованості молодших школярів (здатність до емоційної чуйності, прояв естетичного смаку, наявність естетичних інтересів та потреб, стійкість проявів художньо-естетичних здібностей) представлено в таблицях 2.4 – 4.7.

Таблиця 2.4

**Динаміка рівнів сформованості здатності  
молодших школярів ЕГ та КГ до емоційної чуйності (у % )**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	25	10	-15	10	10	0
Середній	45	35	-10	50	40	-10
Високий	30	55	+25	40	50	+10

Згідно з даними, представленими в таблиці 2.4, після участі в формуючому експерименті діти в експериментальній групі стали більш емоційно чуйними. Зокрема, при повторному дослідженні було констатовано збільшення кількості дітей з високим рівнем сформованості емоційної чуйності (на 25%) за рахунок зменшення кількості дітей з низьким (-15%) та середнім (-10) рівнями сформованості зазначеного показника. В контрольній групі також констатовано позитивні зрушення, але вони менш виразні в порівнянні зі зрушеннями в експериментальній групі.

Таблиця 2.5

**Динаміка рівнів сформованості естетичного смаку  
молодших школярів ЕГ та КГ (у % )**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	30	20	-10	15	15	0
Середній	55	45	-10	65	55	-10
Високий	15	35	+20	20	30	+10

Показники, представлені в таблиці 2.5, свідчать про те, що високий рівень сформованості естетичного смаку при повторному дослідженні

продемонстрували 35% молодших школярів експериментальної групи, що на 20% більше первинного показника (відповідно, 35% проти 15%). В той же час, при повторному дослідженні 10% дітей, що раніше демонстрували низький рівень сформованості естетичного смаку, перейшли до підгрупи дітей з середнім рівнем сформованості естетичного смаку, тобто, кількість дітей з несформованим естетичним смаком зменшилася. В контрольній групі спостерігаються такі самі тенденції, що й в попередньому випадку (формування емоційної чуйності).

Таблиця 2.6

**Динаміка рівнів сформованості естетичних інтересів та потреб  
молодших школярів ЕГ та КГ (у %)**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	35	15	-20	25	20	-5
Середній	60	65	+5	60	65	+5
Високий	5	20	+15	15	15	0

Спираючись на дані спостереження, представлені в таблиці 2.6, можна зазначити, що проведена в експериментальній групі перетворююча робота сприяла поглибленню в дітей пізнавальної спрямованості на аналіз естетичних предметів та явищ дійсності, а також на бажання займатися естетичною творчою діяльністю. Так, з даних таблиці видно, що за досліджуваний період за рахунок зниження кількості школярів з низьким рівнем вираженості показника на 20% збільшилася кількість школярів з середнім (+5%) і високим (+15%) рівнем сформованості естетичних інтересів та потреб. Поряд з тим, як і раніше, в групі більшість в групі представили діти з середнім рівнем сформованості естетичних інтересів та потреб. В контрольній групі за досліджуваний період також відбулися певні позитивні зрушення, але вони суттєво слабші в порівнянні зі зрушеннями в експериментальній групі

**Динаміка в розвитку проявів художньо-естетичних потреб  
молодших школярів ЕГ та КГ (у %)**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	40	20	-20	20	20	0
Середній	45	60	+15	60	60	0
Високий	15	20	+5	20	20	0

Вивчення показників, представлених в таблиці 2.7, дозволило простежити динаміку в розвитку проявів художньо-естетичних потреб (наявність естетичної творчої діяльності та наявність творчих здібностей) молодших школярів, що склали вибірку дослідження. Зокрема, в експериментальній групі при повторному дослідженні констатовано суттєве зменшення кількості школярів з (з 40% до 20%), наявність естетичних інтересів та потреб в яких не спостерігалася взагалі. Поряд з тим, на 15% збільшилася кількість школярів, стійкість естетичних інтересів та потреб є середньою, і на 5% збільшилася кількість школярів зі стійними інтересам та потребами. В контрольній групі за досліджуваний період в школярів не визначено жодних зрушень у даному напрямку.

Зведення результатів дослідження, отриманих в ході проведення бесіди з дітьми та спостереження за ними, дозволило оцінити сформованість естетичної вихованості молодших школярів контрольної та експериментальної груп перед началом та після завершення формуючого експерименту. Для вивчення отриманих в ході аналізу даних звернімося до таблиці 2.8.



**Динаміка рівнів сформованості естетичної вихованості  
молодших школярів (у %)**

Рівні	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До	Після		До	Після	
Низький	30	10	-20	15	15	0
Середній	50	50	0	60	50	-10
Високий	20	40	+20	25	35	+10

Так, аналізуючи розподіл молодших школярів за рівнями сформованості естетичної вихованості на констатуючому та контрольному етапах дослідження, ми встановили значне зменшення (на 20%) кількості дітей з низьким рівнем естетичної вихованості і, відповідно, збільшення кількості дітей з середнім та високим рівнями естетичної вихованості в експериментальній групі. Поряд з тим, в контрольній групі зрушення відбулися лише на середньому та високому рівнях (10% дітей з 60%, що при первинному дослідженні виявили середній рівень естетичної вихованості, перемістилися до підгрупи дітей з високим рівнем естетичної вихованості). В свою чергу, кількість дітей з низьким рівнем сформованості естетичної вихованості в контрольній групі залишилася незмінною.

Отже, ефективність використання української народної казки як засобу естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку підтвердилася отриманими результатами педагогічного дослідження, а саме зростанням відсотка учнів ЕГ, у яких зафіксовано підвищення показників естетичної вихованості.

## **2.4. Практичні рекомендації щодо використання української народної казки для естетичного виховання молодших школярів**

Використання української народної казки може виступати ефективним інструментом розвитку почуття прекрасного у молодших школярів.

Ось декілька практичних рекомендацій, які можуть допомогти в досягненні цієї мети:

1. Оберіть казки, які мають барвисті та мальовничі описи природи, героїчні зображення, а також виховують добро, чесність та інші позитивні цінності.

2. Перед тим, як використовувати казку, детально ознайомтеся з її змістом та основними вивчуваними поняттями. Відзначте ключові моменти, характери та моральні висновки.

3. Читайте казки з розумінням та емоційно, створюючи відповідну атмосферу. Використовуйте зміну голосу для різних персонажів та емоцій.

4. Використовуйте ілюстрації до казок, малюнки, фотографії природи чи елементів національного мистецтва, щоб допомогти дітям уявити себе у світі казки.

5. Під час читання казок акцентуйте увагу на описах природних красот та національних традиціях, зокрема українських. Пояснюйте дітям, які кольори, форми та елементи природи згадуються в казках.

6. Під час обговорення казок звертайте увагу на цінності, які вони несуть, та їх важливість у повсякденному житті.

7. Пропонуйте дітям виконати творчі завдання, пов'язані з казками. Наприклад, у малюнку висвітлити своє бачення улюбленого героя, створити власну ілюстрацію до події з казки, створити свою версію подій після закінчення казки, виготовити ляльку-мотанку, тощо.

8. Використовуйте музику, пов'язану з українською культурою, або музику, яка відображає настрій казки. Це допоможе поглибити емоційний сприйняття казки та розвинути музичний смак.

9. Організуйте рольові ігри, де діти можуть відтворити події казки,

відігравши ролі різних персонажів. Це сприятиме розвитку акторських навичок та емпатії.

10. Організуйте міні-вистави за участю дітей, де вони можуть відтворювати події з казок. Діти можуть створити костюми, декорації та діалоги. Це розвиватиме творчість та колективну співпрацю, розвиватиме акторські навички та допомагатиме глибше зануритися в світ казки.

11. Пропонуйте дітям створити власні казки, де вони можуть вільно виражати свої думки та ідеї про прекрасне. Це сприяє розвитку їх творчого мислення.

12. Підтримуйте написання творчих робіт, де діти можуть висловлювати свої думки про казку, описувати улюбленого героя або придумувати альтернативний сюжет.

13. Казки можна поєднувати з іншими видами мистецтва, наприклад, малюванням, ліпленням, музичними інструментами тощо, щоб розширити сприйняття та розуміння дітьми естетичних аспектів.

14. Організуйте виставки малюнків і творчих робіт та презентації, де діти можуть показати свої досягнення та поділитися враженнями від роботи з казками.

## ВИСНОВКИ

Метою дослідження виступило теоретичне обґрунтування й експериментальна апробація педагогічних умов естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки.

В результаті аналізу спеціальної літератури, що висвітлює проблему естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки, було визначено наступне:

1. Естетичне виховання – це процес формування здатності школярів до розуміння прекрасного, «високого» у житті та мистецтві, вироблення знань з естетичного смаку та естетики загалом, розвитку творчих здібностей у галузі культури та мистецтва. Естетичне виховання не тільки формує естетичне ставлення дітей до мистецтва та навколишньої дійсності, а й сприяє їхньому всебічному розвитку. Естетичний світогляд школярів відображує формування окремих аспектів знань про закони естетики та специфіку художньої творчості, визначає критерії прекрасного. В даний час проблема естетичного виховання є одним з основних завдань, які стоять перед навчальними закладами (насамперед, перед загальноосвітніми установами). Саме школа спрямовує свої зусилля на те, щоб забезпечити належним чином процес естетичного виховання учнівської молоді, створити педагогічні умови, які б сприяли підвищенню рівня її естетичної вихованості.

2. Естетичне виховання в початковій школі трактується як цілеспрямований, організований процес формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності сприймати, творити й цінити прекрасне, поводитись культурно і достойно. Систематичний естетичний вплив на учнів у початковій школі сприяє формуванню в них естетичних почуттів, смаків, поглядів і художніх здібностей, вміння здійснювати це практично.

3. В рамках педагогічної роботи, спрямованої на естетичне виховання

молодших школярів, може використовуватися українська народна казка – один із жанрів української народної творчості, література, яка передавалась з покоління в покоління в усному вигляді і розповідалась українцями протягом багатьох століть. Українські народні казки мають різноманітний характер та тематику. Вони можуть бути яскравими пригодницькими оповідями, алегоріями, містити магічні елементи, часто описують взаємовідносини між героями та їх навколишнім світом. Казки розповідають про життя, природу, моральні цінності, народні звичаї та вірування. Використання народних казок для естетичного виховання сприяє розвитку уваги, емоційного інтелекту, а також поглиблює розуміння культурних традицій і цінностей. Це допомагає формувати особистість, яка багата не тільки знаннями, але й внутрішнім світом.

4. Для здійснення естетичного виховання (в тому числі засобами української народної казки) вчителю необхідно володіти певними компетенціями, які сприятимуть належному формуванню та розвитку естетичного смаку та художньо-творчих здібностей учнів. Серед них: естетичний смак, глибоке розуміння різних видів мистецтва, креативність і творчість, відкритість до різних культур, тощо. Вчитель, який володіє зазначеними компетенціями, зможе ефективно здійснювати естетичне виховання молодших школярів, сприяючи розвитку їхнього естетичного смаку, творчих здібностей і загального розвитку особистості.

Опитно-експериментальна робота проводилася на базі Тритузнянської гімназії листопада по травень 2022/2023 навчального року. Емпіричну вибірку представили 40 дітей віком 8-9 років, учні 2-А і 2-Б класів, з них 20 дітей склали експериментальну групу та 20 дітей увійшли до контрольної групи.

Програма констатуючого етапу дослідження була складена з використанням методів, що дозволили повною мірою виявити рівень естетичної вихованості молодших школярів та виявити особливості педагогічної роботи, спрямованої на естетичний розвиток дітей у рамках позаурочної діяльності. Отримані в ході проведення дослідження результати переконливо продемонстрували, що естетична вихованість абсолютної більшості молодших

школярів, що взяли участь в дослідженні, є недостатньою. При цьому ми виявили, що педагогічна робота в цьому напрямку ведеться несистематично (окрім відповідних уроків), а форми роботи, що використовуються в позаурочній діяльності, є переважно шаблонними і не відповідають інтересам дітей молодшого шкільного віку. Окрім того, було визначено, що значна кількість батьки школярів взагалі не приділяє уваги естетичному вихованню своїх дітей, а деякі батьки займаються цим достатньо рідко, сподіваючись на вчителів і перекладаючи на них відповідальність. У зв'язку з усім зазначеним вище ми дійшли висновку, що молодші школярі потребують проведення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на підвищення рівня естетичної вихованості.

В рамках реалізації формуючого етапу дослідження було складено програму, спрямовану на естетичне виховання молодших школярів. Програма реалізовувалася протягом 5 місяців. Вона включала 10 занять, в основу яких було покладено роботу з українськими народними казками. Заняття проводилися з дітьми експериментальної групи у груповій формі 2 рази на місяць (за домовленістю з керівництвом закладу і класним керівником). В роботі зі школярами використовувалися казки про тварин, чарівні казки, соціально-побутові казки. Всі вони мали великий потенціал для естетичного розвитку школярів, оскільки містили в собі багато образів, мальовничих описів природи та моральних висновків. Естетичне виховання молодших школярів за допомогою української народної казки реалізовувалося наступним чином: Вибір казки ⇒ Читання казки ⇒ Опис образів ⇒ Розуміння моралі ⇒ Визначення настрою ⇒ Творчі завдання. Ефективність роботи з естетичного виховання молодших школярів засобами української народної казки забезпечувалася створенням відповідних педагогічних умов. Так, педагогічними умовами, що сприяли ефективному використанню української народної казки для естетичного виховання дітей, були визначені наступні: створення відповідної емоційно-психологічної атмосфери; пошук зв'язку казкових подій з особистим досвідом школярів; організація детального аналізу твору, його докладне обговорення; розкриття естетичного потенціалу казок через зв'язок з іншими видами

мистецтва; створення творчого середовища. В роботі докладно розглянуто особливості створення та реалізації зазначених педагогічних умов. Крім того, одним з важливих видів роботи з українською народною казкою стала підготовка до свята «Стежками українських народних казок». З цією метою протягом кількох місяців проводилися додаткові заняття з дітьми за домовленістю з керівництвом закладу і батьками, оскільки заняття не були частиною освітнього процесу навчального закладу.

Контрольний етап дослідження показав, що після участі у розвиваючій програмі в дітей експериментальної групи показники естетичної вихованості статистично значно поліпшилися (у той час як у контрольній групі зміни в цьому напрямку виявилися значно менш вираженими). Це свідчить про те, що проведена дослідно-експериментальна робота є ефективною.

Отримані результати дослідження надали змогу розробити рекомендації для педагогів щодо використання української народної казки для естетичного виховання молодших школярів.

Мету дослідження досягнуто, завдання розв'язано.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аліксійчук О. С. Морально-естетичне виховання молодших школярів засобами української народної музики : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.07 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 20 с.
2. Аліксійчук О. С. Морально-естетичне виховання молодших школярів : навч. посіб. Київ : Академія, 2001. 160 с.
3. Алмаші С. І., Матіко М. І. Психологічні особливості розвитку уваги дітей молодшого шкільного віку. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 17-18 травня 2017 р.). Мукачево, 2017. С. 95-97.
4. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 58-69.
5. Бабаніка І. В. Естетичне виховання молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2008. № 27. С. 2-16.
6. Басюк Н. А. Українська народна казка у вихованні моральних почуттів молодших школярів. *Вісник Львівського університету*. 2006. Вип. 22. С. 135-140.
7. Бедлінський О. І., Бедлінський В. О. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. 136 с.
8. Белкіна Е. Виховання мистецтвом. *Мистецтво та освіта*. 2001. № 2. С. 36-38.
9. Варій М. Загальна психологія : підр. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
10. Ващенко Г. Виховний ідеал : підр. Полтава : Полтавський вісник, 2011. 208 с.
11. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : підр. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.



12. Вітвицька С. С. Естетичне виховання майбутнього вчителя в контексті ідей В. О. Сухомлинського *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірник наукових праць / ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 142-150.
13. Волинець Л. В. Мистецька освіта в школі. *Мистецтво і освіта*. 2002. № 3. С. 14-17.
14. Гагарін М. І. Виховання морально-естетичних почуттів молодших школярів засобами української народної казки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уманський держ. педагогічний ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2007. 21 с.
15. Гагарін М. Критерії добору українські народні казки для виховання морально-естетичних почуттів. *Початкова школа*. 2006. № 1. С. 55-58.
16. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 60-63.
17. Голюк О. А., Пахальчук Н. О. Досвід підготовки вчителя до естетичного виховання молодших школярів. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences : the experience of Ukraine and the Republic of Poland: collective monograph*. Sandomierz : Baltija Publishing, 2018. Vol. 3. P. 93-114.
18. Горбонос О. Народна казка в естетичному просторі давньої літератури: культурологічний аспект. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2013. Вип. 39. С. 41-47.
19. Гордійчук А. Естетичне виховання молодших школярів засобами народного театралізованого дійства : збірник матеріалів наук.-практ. конф. викладачів і студентів факультету дошкільної і початкової освіти та мистецтв. Вінниця, 2019. С. 37-40.
20. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва. *Рідна школа*. 1999. № 11. С. 46-49.
21. Гриценко І. В. Проблеми естетичного виховання молодших

школярів у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2011. № 20. С. 23-25.

22. Дубяга С. М. Естетичне виховання учнів початкових класів засобами художнього слова. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького*. 2012. № 8. С. 96-104.

23. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій : монографія. Київ : Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. 447 с.

24. Єщенко М. М. Шляхи забезпечення всебічного розвитку учнів у позакласній виховній роботі. *Виховна робота в школі*. 2014. № 2. С. 2-6.

25. Завгородня Р. В., Солонцова А. І. Особливості фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 5. С. 66-68.

26. Захарчук З., Пишечкіна Т. Урок читання казки з використанням елементів театральної педагогіки. *Початкова школа*. 2001. № 12. С. 37-41.

27. Зязюн І. А. Виховання естетичної культури школярів: навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 156 с.

28. Іванцова Т. Морально-естетичне виховання молодших школярів на у процесі вивчення казок на уроках літературного читання. *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах* : збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального наук.-метод. семінару) / ред. К. Я. Климової. Житомир, 2017. С. 114-118.

29. Карпенко С. Д. Жанрово-видовий феномен української народної казки. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 2013. Вип. 39. С. 62-76.

30. Кирилюк В. М. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобом художнього слова : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 73 с.

31. Клименченко С. Д. Психолого-педагогічні аспекти естетичного виховання майбутнього педагога. *Журнал практичного психолога*. 2005. № 11. С. 119-126.

32. Коваль М. А. Учіння як провідна діяльність молодшого шкільного

віку. *PhD Thesis*. 2016. С. 47-48.

33. Ковбасюк Т. Форми та методи естетичного виховання молодших школярів. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства* : збірник наук. праць. Вип. 2 / ред. В. В. Павленко. Житомир, 2020. С. 66-71.

34. Колесніков М. П. Естетика : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 205 с.

35. Лелюх – Степанчук О. О. Особливості емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 2. С. 140-144.

36. Литвиненко С. О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки : монографія. Одеса, 1994. 183 с.

37. Литвиненко С. А., Кіт Н. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів у процесі педагогічної практики : рефлексивний підхід. *Інноватика у вихованні*. 2015. № 1. С. 78-86.

38. Любімова Ю. С. Діагностика естетичної вихованості учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2007. № 9. С. 60-64.

39. Марчук Н. І. Сценарій родинного свята «Стежками українських народних казок». URL : <https://naurok.com.ua/scenariy-rodinnogo-svyata-stezhkam-i-ukra-nskih-narodnih-kazok-51823.html> (дата звернення : 23.03.2023)

40. Музичук О. О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів. *Проблеми сучасної психології*. 2012. № 17. С. 317-327.

41. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : проект. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.

42. Некрилова О. Формування естетичного сприйняття світу молодшими школярами. *Початкова освіта*. 2015. № 9. С. 35-42.

43. Нурутдінова А. Естетичне виховання школярів на уроках художнього комплексу та у позанавчальній діяльності. *Сучасна Освіта*. 2017. № 1. С. 64-66.

44. Омеляненко В. Л. Педагогічна мудрість віків : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 411 с.
45. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. Київ : Кондор, 2011. 468 с.
46. Пагута Т. І. Роль естетичного виховання в розвитку особистості молодшого школяра. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2013. Вип. 39(4). С. 108-115.
47. Пенькова С. Д. Виховання молодших школярів на уроках літературного читання. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2019. № 1(88). С. 143-151.
48. Поперечна Л. Ю. Комуникативні здібності вчителя як одна з важливих складових його професіограми. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 1. С. 17-22.
49. Раструба Т. В. Особистісно-орієнтований підхід в естетичному вихованні школярів. *Проблеми мистецької освіти : збірник наук.-метод. статей (НДУ ім. М. Гоголя)*. Ніжин, 2013. С. 145-151.
50. Русова С. В оборону казки. *Вибрані педагогічні твори*. Київ : Освіта, 1996. С. 202-206.
51. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія : посіб. Київ : Альма-матер, 2005. 360 с.
52. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А. Вікова психологія : посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
53. Сердюк А., Семіч М. Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку під час проведення позакласної роботи в школі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2016. № 17. С. 131-135.
54. Сирітка Г. Виховання естетичних поглядів молодших школярів. *Початкова освіта*. 2002. № 13. С. 7-10.
55. Сірант Л. П. Моральне виховання дітей передшкільного віку засобом народних казок : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 130 с.
56. Солодухов В. Л. Значення казки в процесі навчання і виховання

молодших школярів. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2015. Вип. 51. С. 200-210.

57. Співак Н. В. Роль уваги у формуванні загальнонавчальних дій у дітей молодшого шкільного віку. *Єдність навчання і наукових досліджень* : збірник наук. праць (НПУ ім. М. П. Драгоманова). Київ, 2012. С. 149-150.

58. Стасюк Н. А. Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 59-61.

59. Суходольська – Кулішова Л. В. Формування естетичної культури майбутнього вчителя. *Педагогіка*. 2003. № 7. С. 83-87.

60. Сухомлинський В. О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей : зібрання творів. Харків : ВД «ШКОЛА-Книга», 2018. 576 с.

61. Тань Сяо. Формування естетичного смаку майбутнього вчителя в КНР. *Сучасні концепції викладання природничих дисциплін в медичних освітніх закладах* : матер. X міжрегіон. наук.-метод. інтернет-конф. Харків, 2017. С. 225-227.

62. Теляник Л., Ковалько І. Казка як засіб виховання молодших школярів. URL : <http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/3236> (дата звернення : 15.11.2022).

63. Фесюкова Л. Б. Виховання казкою : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2000. 464 с.

64. Хижна О. П. Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.04 / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 43 с.

65. Хомич І. Вікові особливості прояву особистісних характеристик молодших школярів. *Психологія : реальність і перспективи* : збірник наук. праць РДГУ. 2020. № 14. С. 221-225.

66. Хортів Г. В. Емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. № 4. С. 25-27.

67. Чернишова А. М. Естетичне виховання молодших школярів

засобами хореографічного мистецтва. *Естетичне виховання дітей та молоді : теорія, практика, перспективи розвитку*: збірник наукових праць / ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 343-348.

68. Шевченко Г. П. Естетична свідомість – спосіб духовного освоєння дійсності : навч. посіб. Луганськ : ЛДПУ, 2001. 42 с.

69. Шляхи формування естетичного досвіду молодших школярів / уклад. Н. Пахальчук. Вінниця : ВДПУ, 2008. 54 с.

70. Шпак В. І. Взаємозв'язок загального й естетичного розвитку у вихованні учнів. *Початкова школа*. 1996. № 2. С. 30-37.

71. Юрко О. А. Анкети для вихователів та батьків. URL : <https://vseosvita.ua/library/anketi-dla-vihovateliv-ta-batkiv-z-obrazotvorcoi-dialnosti-458746.html> (дата звернення : 19.11.2022)

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### Перелік запитань, включених в структуру бесіди з молодшими школярами

1. Чи знаєш ти, що таке краса?
2. У чому, на твою думку, проявляється прекрасне та потворне?
3. Що ти розумієш під словом «мистецтво»? Які ти знаєш види мистецтва?
4. Як ти розумієш слово «гармонія» у музиці, малюнку, художньому творі?
5. Чи можеш ти надати характеристику слова «абстракція»?
6. Що означає поняття «грати на контрасті»?
7. Чи відомо тобі, як називається одним словом «повторення або зміна елементів у творі з метою створення зорового або слухового відчуття руху та внутрішньої структури»?
8. Чи знаєш ти, що таке «експресія»?
9. Що ти знаєш про композицію твору?
10. Чи є в тебе улюблені витвори мистецтва? Розкажи про них.

#### Рівні сформованості естетичних знань

- 3 бали (високий рівень) – 8-10 відповідей;
- 2 бали (середній рівень) – 4-7 відповідей;
- 1 бал (низький рівень) – 0-3 відповідей

## Додаток Б

## Протокол спостереження за діяльністю та поведінкою учнів на заняттях

Прізвище, ім'я дитини \_\_\_\_\_

Клас \_\_\_\_\_

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
<b>ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ЧУЙНОСТІ</b>						
Прояв мимовільної емоційної реакції при сприйнятті естетичного в мистецтві (радість, захоплення, розчулення, обурення, почуття потрясіння)	3	учень виявляє мимовільну емоційну реакцію при сприйнятті мистецького витвору				
	2	учень виявляє недостатню емоційну реакцію при сприйнятті мистецького витвору				
	1	учень емоційно не реагує на витвір мистецтва				
Характер емоційної реакції	3	в учня спостерігається уважний, зосереджений стан під час сприйняття мистецького витвору				
	2	в учня спостерігається нестійкість емоційної				



Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
		реакції на витвір мистецтва				
	1	емоційної реакції не спостерігається				
Адекватність емоційних реакцій на зміст мистецького витвору	3	реакції учня відповідають змісту				
	2	реакції учня не повною мірою відповідають змісту				
	1	не виявляє емоційної реакції				
Здатність оцінювати свій емоційний стан, співвідносити свої переживання з навколишнім оточенням, нормами поведінки, керувати своїм емоційним станом	3	учень співвідносить свій емоційний стан з настроєм витвору; вміє аналізувати настрої витвору, виділяє основну думку автора				
	2	учень за допомогою педагога аналізує настрої витвору, співвідносить свій емоційний стан із змістом композиції				
	1	учень не співвідносить свій емоційний стан з настроєм витвору; не може проаналізувати його настрої				
Зовнішня культура прояви	3	при сприйнятті витвору у учня змінюється вираз				

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
естетичних емоцій та почуттів (міміка, пантоміма, вербальна реакція)		обличчя, з'являються характерні рухи				
	2	під час сприйняття витвору учень слабо виявляє естетичні емоції та почуття				
	1	учень не виявляє естетичні емоції та почуття				
<b>ВИЯВ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ</b>						
Здатність до оцінки естетичних явищ	3	учень здатний самостійно сформулювати і ясно висловити своє ставлення до естетичної значущості мистецького витвору				
	2	учень здатний адекватно сприймати та оцінювати витвір мистецтва, але аналіз композиції носить словесно-логічний характер з низьким рівнем емоційності				
	1	естетичний смак не сформований; учень не може дати оцінку мистецьким витворам				
Здатність до обґрунтування	3	учень може незалежно оцінити витвір мистецтва,				

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
свої оцінки		довести та обґрунтувати свою позицію				
	2	учень важко обґрунтовує свою оцінку				
	1	учень не дає оцінку витворам мистецтва				
Вияв естетичного смаку в поведінці, зовнішньому вигляді	3	на уроці учень поводить дисципліновано; виглядає охайно, дотримується чистоти та порядку на робочому столі				
	2	що навчається під час уроку відволікається, але, при зверненні уваги вчителем, концентрує увагу; за зовнішнім виглядом не стежить				
	1	учень на уроці відволікається, не дотримується дисципліни; виглядає неохайно				
<b>НАЯВНІСТЬ ЕСТЕТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА ПОТРЕБ</b>						
Пізнавальна спрямованість на естетичні предмети та явища дійсності	3	в учня спостерігається висока пізнавальна спрямованість на аналіз естетичних предметів і явищ дійсності, а також бажання самому				

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
		займатися естетичною творчою діяльністю				
	2	учень прагне долучення до естетичних цінностей різних видів мистецтв				
	1	учень слабо проявляє інтерес до витворів різного виду мистецтв				
Широта інтересів у галузі мистецтва	3	виявляє інтерес до творчої діяльності з використанням різних видів мистецтв				
	2	виявляє інтерес до творчої діяльності в рамках одного виду мистецтв				
	1	слабо виявляє інтерес до витворів різного виду мистецтв				
Зв'язок естетичного переживання з потребою у дії (прагнення брати участь у творчій діяльності,	3	учень виявляє інтерес та бажання брати участь у творчій діяльності (індивідуальній та колективній)				
	2	бажання брати участь у творчій діяльності,				

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
розширювати естетичний кругозір)		розширювати свій естетичний світогляд в учня слабка і нестійка				
	1	учень не бажає брати участь у творчій діяльності				
<b>СТІЙКІСТЬ ПРОЯВІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ</b>						
Наявність естетичної творчої діяльності	3	естетична творча діяльність присутня у різних видах художньо-естетичної діяльності				
	2	естетична творча діяльність носить тимчасовий характер, бажання брати участь у ній виникає лише під впливом заохочення з боку дорослих чи однолітків				
	1	естетична творча діяльність відсутня, бажання брати участь у ній не виявляється				
Наявність творчих здібностей	3	учень має виражені творчі здібності; у позаурочний час ходить до музичної школи (вокальний гурток тощо)				

Об'єкт спостереження	Оцінка (бали)	Якісна характеристика	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Трудове виховання	Літературне читання
	2	слабо розвинені творчі здібності				
	1	творчі здібності не розвинені, відсутні образні асоціації, уява має пасивний характер				

### Оцінка результатів спостереження

Рівні	Критерій емоційної чуйності	Критерій естетичного смаку	Критерій наявності естетичних інтересів та потреб	Стійкість проявів художньо-естетичних потреб
Високий (3 бали)	13-15 балів	8-9 балів	8-9 балів	5-6 балів
Середній (2 бали)	8-12 балів	5-7 балів	5-7 балів	3-4 бали
Низький (1 бал)	5-7 балів	3-4 бали	3-4 бали	2 бали

## Додаток В

### Анкета для батьків з питань естетичного розвитку дітей

1. Як Ви оцінюєте важливість естетичного розвитку для Вашої дитини за шкалою від 1 до 10 (де 1 – не важливо, 10 – дуже важливо)?
2. Який рівень естетичної вихованості має, на Вашу думку, Ваша дитина?
3. Які види мистецтва вже привернули увагу Вашої дитини?
4. Яку мету Ви ставите перед естетичним розвитком своєї дитини?
5. Чи підтримуєте Ви активну участь Вашої дитини в естетичних заняттях/гуртках?
6. Чи здійснюєте Ви разом з дітьми екскурсії до художніх галерей, музеїв, театрів, тощо?
7. Які б Ви хотіли побачити зміни або покращення в підходах до естетичного розвитку в школі/спільноті?

## Додаток Г

### **Анкета для вихователів «Естетичний розвиток школярів» (авторська розробка на основі анкети О. А. Юрко)**

1. Як Ви розумієте поняття «естетична вихованість дитини»?
2. Які цілі Ви ставите перед собою у процесі естетичного виховання школярів?
3. Які форми роботи Ви використовуєте для естетичного розвитку вихованців?
4. Яку форму роботи Ви вважаєте найбільш ефективною для естетичного розвитку вихованців?
5. Чи може, на вашу думку, використання народних казок бути ефективним інструментом для естетичного виховання молодших школярів?
6. Чи використовуєте Ви українські народні казки у своїй роботі зі школярами? Якщо так, то яким чином?
7. Які методи ви використовуєте під час роботи з казками (читання, обговорення, театралізація тощо)?
8. Які труднощі Ви відчуваєте в роботі з естетичного розвитку школярів?
9. Чи співпрацюєте ви з батьками учнів у питаннях естетичного виховання? Які форми співпраці ви використовуєте?



## Додаток Д

### Сценарій творчого заходу «Стежками українських народних казок»

#### Мета:

1. Узагальнити знання учнів про українські народні казки, створити атмосферу радості, насолоди від творчості, поповнити знання учнів про тематику казок, збагачувати словниковий запас дітей.

2. Розвивати читацький інтерес до казок, усне мовлення, логічне мислення, пам'ять, уміння творчо підходити до розв'язання проблеми, уміння аналізувати, акторські здібності.

3. Виховувати прагнення до добра і справедливості, інтерес до усної народної творчості.

**Обладнання:** виставка «Українські народні казки», ілюстрації казкових героїв, кросворд, маски до українських народних казок, капелюх, телеграма, яйце, хустка, «чарівні предмети» із казок, аудіозаписи.

#### Хід свята

Звучить казкова мелодія.

**Вчитель.** Сьогодні ми помандруємо стежками українських народних казок. Їх створив народ, переказуючи з покоління в покоління мудрість людську. Казки мають повчальний характер, і в них завжди є певна мораль. Усі вони прославляють мудрих, хоробрих та кмітливих і засуджують зрадливих, ледачих і підступних. Казки про тварин – це казки, в яких головними героями є тварини – лісові та домашні, а також птахи та комахи.

Існує книг багато на землі,  
Вони цікаві, мудрі та повчальні,  
Та кожен з нас, дорослий чи малий,

Казки читає – дуже вони гарні.  
У казці звірі свою мову мають,  
Дерева розмовляють, мов живі,

Добро і правда завжди зло долають,

Тому і люблять казку діти всі.

**Вчитель.** Наші казкові стежки вишикувалися й утворили кросворд.  
Коли побуваємо на всіх стежках, то по вертикалі відгадаємо казку на новий лад, яку ми вам покажемо.

**Вчитель.** Перша стежина – казка «Колосок»

<b>Круть.</b> Ох, і зголоднів я!	<b>Верть.</b> Ти обмолотив!
<b>Верть.</b> Ох, і їсти хочеться!	<b>Півник.</b> А хто зерно на млин носив?
<b>Півник.</b> Зачекайте, зачекайте!	<b>Круть.</b> Теж ти.
Ви мені спершу скажіть,	<b>Верть.</b> Теж ти.
хто знайшов колосок?	<b>Півник.</b> А тісто хто місив? Дрова
<b>Круть.</b> Ти знайшов!	носив? Піч топив? Пирогів хто пік?
<b>Верть.</b> Ти знайшов!	<b>Круть.</b> Все ти.
<b>Півник.</b> А хто колосок обмолотив?	<b>Верть.</b> Все ти.
<b>Круть.</b> Ти обмолотив!	<b>Півник.</b> А ви що робили?

**Вчитель.** На другій стежині нас зустрічає котик.

<b>Котик.</b> Ой у лиски,	п'ятий синко, ще й Пилипко.
в лиски новий двір	Вийди, лиско, подивися,
та чотири дочки на вибір,	чи хороше граю.

**Вчитель.** На третій – казка «Ріпка»

Жив у казці добрий дід,	Грядку навесні скопав,
Не старий, середніх літ.	За городом доглядав.
Як ведеться у казках,	А вродило, о, дива
Працювати був мастак.	Одна штука - отака...

**Вчитель.** На четвертій мама з казки «Івасик-Телесик»

**Мама.** Івасику-Телесику,  
Приплинь, приплинь до бережка,  
Я дам тобі їсти-пити  
І хороше походити.

**Вчитель. На п'ятій – казка «Солом'яний бичок»**

Має дивний цей бичок	Із соломи дід зробив,
Солом'яний бочок.	Бік смолою засмолив.

**Вчитель. На шостій – казка «Рукавичка»**

<b>Вовчик.</b> А хто-хто в цій хатці живе?	А ти хто?
<b>Мишка.</b> Я – Мишка-шкряботушка.	<b>Вовчик.</b> А я – вовчик-братик,
<b>Жабка.</b> І я – жабка-скрекотушка.	пустіть і мене.
<b>Зайчик.</b> І я – зайчик-побігайчик.	<b>Всі.</b> То вже йди.
<b>Лисичка.</b> І я – лисичка-сестричка.	

**Вчитель. На сьомій – казка «Колобок»**

<b>Колобок.</b> Я колобок, колобок, Я по засіку метений, Я на яйцях спечений, Я від баби втік, Я від зайця втік, Я від вовка втік, Від ведмедя втік	І від тебе утечу. <b>Лисичка.</b> Щось я стара стала, не дочуваю, сядь-но мені на я язичок та ще раз заспівай.
---	---

**Вчитель. На восьмій – казка «Кривенька качечка»**

**Перша качечка.**

Ген де наша діва,

Ген де наша Єва,

**Друга качечка.**

На метеному дворі

Та й на тесаному стовпі.

**Третя качечка.**

Самопрядка шумить,

Веретенце дзвенить.

**Усі.** Скинемо їй по пір'їнці,

З нами нехай летить!

**Кривенька качечка.**

Не хочу я з вами:

Як ходила по лужку,

Поламала ніжку,

А ви полинули,

Мене покинули!

**Вчитель.** На дев'ятій – казка «Коза-дереза»

**Коза-дереза.**

Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

**Рак.** А я, рак-неборак,

Як ущипну – буде знак!

**Вчитель.** На останній стежинці – казка «Курочка-ряба»

Дід захопив яйце швиденько,

Бо омлети страх любив,

Бив він, бив його довгенько,

Але так і не розбив.

Після нього Баба біла

Макогоном разів п'ять.

Не вдалось: яечко ціле!

Потомились та й сидять.

**Вчитель.** Ви вже, мабуть, здогадалися, що покажемо ми вам казку «Вовк і семеро козенят» на новий лад.

**Ведучий.**

Семеро козенят  
 Стара казка на новий лад  
 Була собі кізонька біла,  
 Дуже симпатична і мила.  
 Мала вона семеро маляток,  
 Семеро чудових козеняток.

**Коза.**

Мої діточки, козеняточка,  
 Ви найкращі в світі маляточка!  
 Я для вас усіх на базар піду,  
 Найсмачнішу капусту там знайду.

А ви вдома тихо сидіть,  
 Двері дуже міцно замкніть!  
 Вовчика сірого не пускайте!  
 Віддаю ключі вам, тримайте!

**Всі.**

Добре, добре, добре, матусю!  
 Йди собі, за нас не хвилюйся!  
**Коза** (обіймає козенят, прощається).

Мої діточки, козеняточка,  
 Ви найкращі у світі маляточка!  
 Я для вас усіх на базар піду,  
 Найсмачнішу капусту там знайду.  
 (Махає рукою, іде геть. Козенята  
 співають, танцюють. )

**Усі.**

Семеро козенят! Ме!

Не боїмося ми нікого,  
 Навіть, навіть вовка злого!

**Вовк (за дверима).**

Пісня чується з квартири,  
 Голоси: один... чотири,  
 П'ять і шість, усього – сім!  
 Так пищать, що чути всім!

Козенята це маленькі,  
 Ще дурненькі, та... смачненькі!

Я козятинку люблю!  
 Зараз всіх їх половлю!

(Стукає.)

**1-ше козенячко.**

Хто це стукає до нас?

**Вовк.**

Це електрик, дід Панас!

**2-ге козенячко.**

Нам матуся наказала,  
 Щоб дверей не відчиняли!

**3-тє козенячко.**

Ми слухняні козенята  
 І не будем відчиняти.

**4-те козенячко.**

Ви матусю зачекайте  
 Чи пізніше завітайте.

**Вовк.**

Хто б подумав! От невдача!

Ну, зажди, м'ясце козяче!

Стукає знов.

**5-те козенятко.**

Хто це стукає до нас?

**Вовк.**

Відчиніть, Охтиркагаз.

**6-те козенятко.**

Нам матуся наказала,  
Щоб дверей не відчиняли!

**7-ме козенятко.**

Ми слухняні козенята  
І не будем відчиняти!

**Всі.**

Ви матусю зачекайте  
Чи пізніше завітайте!

**Вовк.**

Хто б подумав! Знов невдача!

Не дурне м'ясце козяче...  
(Стукає.)

**5-те козенятко.**

Хто це знов у двері стука?  
Вже набридло, просто мука!

**Вовк.**

Я сусідка ваша, киця,  
Я принесла вам морквиці! Няв!

Соковитої, смачної  
І солодкої такої! Няв!

**1-ше козенятко.**

В киці голос не такий!  
В киці голосок тонкий!

**2-ге козенятко.**

Ти не киця! Ні, ти — вовк!

Що, не нявкаєш? Замок?  
(Усі сміються, стрибають.)

**Вовк (розгублено).**

Хто б подумав?! Знов невдача!

Хитре це м'ясце козяче!  
Знайте ж хитрість і мою!  
Зараз голос «підкую»!  
(П'є яйце, потім стукає.)

**3-тє козенятко.**

Хто це стукає до нас?  
Знову вовк? Охтиркагаз?  
(Усі сміються.)

**Вовк.**

Відчиніть, вам телеграма!

**4-те козенятко.**

На базарі наша мама!

**5-те козенятко.**

Через двері зачитайте  
Або маму зачекайте!

**Вовк.**

Ну й розумні козенята!  
Що ж, читаю: ваша мати  
На базарі щойно впала,  
Ніжки дуже позбивала!  
Ще й зламала кінчик рога -  
їй потрібна допомога!

**6-те козенятко.**

Це брехня!

**7-ме козенятко.**

А що, як ні?

Страшно, боязно мені!

**1-ше козенятко.**

В мами збиті ріг і ноги.

Їй потрібна допомога!

Відчиняєм! Треба йти,

Мамі слід допомогти!

(Вривається вовк.)

**Вовк.**

Упіймались! Ну і ну!

Я усіх вас проковтну!

**2-ге козенятко.**

Вовк! Він нас перехитрив!

Навіть голос підробив!

**3-тє козенятко.**

Мамо! Мамо! Я боюся!

**4-те козенятко.**

Ой, рятуйте, нас!

**Усі. Матусю!!!**

**Ведуча.**

Вовк утік,

Аж миготіли п'ятки!

Слухайтесь матусі, козенятка!

Хижакам-вовкам не довіряйте,

Мамину науку пам'ятайте!

Мама і навчить, і порятує,

Мама і смачненьким почастує!

Мама – кращий друг малят,

Всіх малят, не тільки козенят!

**Коза.**

Вовче, сірий лиходію!

Ти біди не заподіяв?!

Козенята мої милі,

Чи усі здорові й цілі?

Якщо скривдив козенят,

Дорогих моїх малят,

Заколю тебе рогами,

Затопчу тебе ногами!

**Вовк.**

Що ти, що ти?! Не кричи!

І ногами не топчи.

Он твої всі козенята,

Я хотів лише пограти...

Гарна в тебе дітворя!

Та мені вже в ліс пора! (Тікає)

**Вікторина для батьків «Чарівний кошик».**

**Вчитель.** У кошику знаходяться речі з казок. Я буду по черзі діставати якусь річ, а ви говоритимете, у якій казці вона зустрічається.

Яйце – («Курочка Ряба»)

Пір'я – («Кривенька качечка»)

Рукавиця – («Рукавичка»)

Колосок – («Колосок»).

**Вчитель.** Дорогі діти, шановні батьки! Я вам дуже вдячна за любов до рідної мови, за уважне читання казок, за те, що ви любите і шануєте рідне слово. Бажаю вам подальших успіхів у навчанні.

Швидко спливають хвилинки,

От і прощатись пора.

Я на прощання вам зичу

Щастя, здоров'я, добра.